

Tapaus Heimolan talo: rakennussuojelun retoriikkaa ja vaihteita
1960-luvun Helsingistä

Hanna Marika Marjoranta

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2017

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Tekijä – Författare – Author Marjoranta, Hanna Marika		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Tapaus Heimolan talo: rakennussuojelun retoriikkaa ja vaiheita 1960-luvun Helsingistä		
Oppiaine – Läroämne – Subject Poliittinen historia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year Joulukuu 2017	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 66
Tiivistelmä – Referat – Abstract Tutkielmassa tarkastellaan 1960-luvun rakennussuojelua Helsingin kantakaupungissa tapaustutkimuksen avulla. Laajemmin analysoitavana tapauksena on arkkitehti Onni Tarjanteen suunnittelema myöhäisjugendia edustanut Heimolan talo, joka purettiin Helsingin Kluuvista touko-kesäkuussa 1969. Heimolan talo on otollinen tapaustutkimuskohde taloon liitettyjen vahvojen kulttuuri- ja poliittishistoriallisten merkitysten takia. Eduskunta kokoontui Heimolan juhlasalissa vuosina 1911–1930 ennen nykyisen eduskuntatalon valmistumista, ja Heimolassa eduskunta muun muassa äänesti Suomen itsenäisyydestä vuonna 1917. Talosta ei myöskään ole aikaisemmin tehty yksittäisiä artikkeleita laajempaa tutkimusta. Tarkemmin tämän tutkielman tarkoituksena on analysoida Heimolan purkamisesta käytyä keskustelua: millaista keskustelua asiasta käytiin eduskunnassa, Helsingin kaupungin elimissä ja lehtien palstoilla? Ketkä keskustelussa olivat mukana, ja minkälaisia argumentteja talon purkamisen puolesta ja sitä vastaan esitettiin? Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan sitä, miten Heimolan tapaus sijoittuu suomalaisen rakennussuojelun kenttään 1960-luvulla. Tutkielman aineisto koostuu arkistomateriaalista sekä sanoma- ja aikakauslehtien uutisista ja artikkeleista. Arkistolähteinä käytetään Helsingin kaupunkisuunnittelulautakunnan ja kaupunginvaltuuston kokousten pöytäkirjoja ja esityslistoja sekä valtiopäiväasiakirjoja vuodelta 1969. Sanoma- ja aikakauslehdistä mukana tutkielmassa ovat Arkkitehti, Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Ilta-Sanomat, Kansan uutiset, Suomen Sosialidemokraatti ja Uusi Suomi. Tämän työn keskeisin sisältö muodostuu lähdeaineistona olevien Heimolan taloa käsittelevien tekstien sisällön, kielenkäytön ja vaikuttavuuden analyysistä. Analyysini nojaa retoriikka-analyysin perinteisiin, ja erityisesti niin kutsuttuun uuteen retoriikkaan. Uuden retoriikan teoreetikoista varsinkin Chaïm Perelmanin ajatukset ovat lähellä tämän tutkielman tapaa käsitellä retorista argumentaatiota. Perelmanin mukaan yksinkertaisimmillaan argumentaatiolla tavoitellaan yleisön hyväksyntää tai kannatusta esitetyille väitteille. Retoriikka-analyysin lisäksi Heimolaan liittyviä puheenvuoroja tarkastellaan myös kulttuurihistoriallisista arvoista alalla käytyjen keskusteluiden näkökulmasta. Analyyysin perusteella voidaan esittää, että äänenpainot Heimolaa käsittelevissä teksteissä muuttuvat ajan myötä kärkeämpään suuntaan. Juuri ennen purkamista kaupungin ja valtion elimissä syntyneissä puheenvuoroissa korostuu virkamiesmäisen asiallinen tapa käyttää retoriikkaa. Sekä purkamista puoltavat että sitä vastustavat argumentit ovat perusteltuja ja kiihottomia. Sanomalehdissä Heimolaan liittyvien uutisten kirjoittajina toimivat nimettöminä esiintyvät rivitoimittajat, ja uutisointi etenee pääsääntöisesti varsinainen uutistapahtuma edellä. Talon purkamista käsittelevissä uutisissa muistetaan kyllä usein mainita jokin yksityiskohta Heimolan historiasta, mutta kannanottoja näistä teksteistä ei löydy. Suurin närkästys talon purkamista kohtaan ilmeneekin selvästi vasta jälkikäteen. Menneisyyteen sijoittuvaa toimintaa käsittelevät tekstit ovat kieliasultaan huomattavasti värikkäämpiä – ikään kuin jälkikäteen olisi helpompi kommentoida asioita rohkeammin. Rakennussuojelun historiassa vuonna 1969 purettu Heimolan talo näyttää puolestaan sijoittuvan vaiheeseen, jolloin yleinen mielipide oli muuttumassa rakennussuojelumyönteisempään suuntaan. Viisi vuotta aikaisemmin uudistettu rakennussuojelulaki ei kuitenkaan tarjonnut vielä riittäviä keinoja purkamiseen puuttumiseksi, vaikka sen laatimisen takana olikin alun perin ollut ajatus antaa yhteiskunnalle oikeus puuttua tarvittaessa myös yksityiseen omaisuuteen suojelun edistämiseksi. Rakennussuojelulainsäädäntö ja -käytännöt ovat kehittyneet 1960-luvulta nykypäivään tultaessa paljonkin, mutta rakennussuojelukeskustelussa pohditaan edelleen osin samoja teemoja kuin Heimolan purkamisen aikaankin. Olennaista on kysyä, osataanko edellisen sukupolven arkkitehtien työtä arvostaa samalla tavalla kuin niin sanottua vanhaa rakennuskantaa eli sellaisia taloja, joita yleisesti hyväksytysti pidetään riittävän vanhoina ja siksi säilyttämisen arvoisina.		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords rakennussuojelu kulttuurihistorialliset rakennukset rakennettu ympäristö rakennusperintö retoriikka argumentaatio 1960-luku Helsinki		

Sisällys

1. Johdanto.....	1
1.1 Konteksti ja aiheen rajausta	1
1.2 Tutkimuskysymykset	3
1.3 Aikaisempi tutkimus	3
1.4 Aineisto.....	8
1.5 Lähestymistapa ja menetelmät	9
1.6 Käsitteet	11
2. Tausta: Rakennussuojelu 1960-luvun Suomessa.....	15
2.1 Rakennussuojelun kehityslinjoista	15
2.2 1960-luvun mielenmaisemia	18
2.3 1970-luku ja rakennussuojelun taitekohdat Helsingissä	22
3. Tapaus Heimola	25
3.1 Talon historia.....	25
3.2 Jugend ja Heimola	27
3.3 Viimeiset hetket	28
4. Analyysi	30
4.1 Retoriikka kaupunginvaltuustossa ja eduskunnassa	30
4.2 Retoriikka sanoma- ja aikakauslehdissä	33
4.3 Retoriikka ja aika	44
4.4 Rakennussuojelu ja arvot	47
4.5 Keskustelu kulttuurihistoriallisista arvoista	51
5. Yhteenveto	54
Lähteet	60
Arkistolähteet.....	60
Painetut lähteet.....	61

1. Johdanto

1.1 Konteksti ja aiheen rajaus

”Kaupunkien elävyys ja mielenkiinto syntyy juuri siitä, että vanhoja eri aikakausien rakennuksia ja tiloja on säilynyt ja että niitä käytetään hyväksi ajan mukana usein muuntuviin, vaihteleviin tarkoituksiin.”¹ Lainausta on peräisin Vilhelm Helanderin ja Mikael Sundmanin vuonna 1970 julkaistusta ”Kenen Helsinki” -pamfletista, joka nosti ilmestyessään rakennussuojelun ja kaupunkisuunnittelun aikaisempaa laajemmin yleisön keskustelunaiheeksi Helsingissä.

Tämä tutkielma on saanut pohjimmaisensa Helanderin ja Sundmanin edellä kuvaaman kaltaisesta monitasoisesta ja mielenkiintoisesta kaupunkikuvasta, jota kulkijan on kiinnostavaa tarkastella kaduilla liikkeessään, ja jossa eri vuosikymmenten rakennusperintö on näkyvissä. Kuten professori Jorma Kalela on kirjoittanut, on historia ihmiselle yksi tapa hallita elinympäristöään, joka ilman historiaa vaikuttaisi mielivaltaisesti muodostuneelta.²

Historiallisesti monikerroksisen kaupunkikuvan syntyyn vaikuttavat useat eri tekijät, joista yksi on rakennussuojelu. Tämän työn tarkoituksena on tutkia 1960-luvun rakennussuojelua Helsingin kantakaupungissa tapaustutkimuksen avulla. Tarkemmin analysoitavaksi tapaukseksi olen valinnut osoitteessa Hallituskatu 15³ sijainneen Heimolan talon, joka purettiin vuonna 1969. Juuri Heimolan talon olen valinnut siksi, että siihen liitetään vahvoja kulttuuri- ja poliittishistoriallisia merkityksiä, ja koska talon purkamista on jälkikäteen kommentoitu varsin ankarasti. Kolmas syy Heimolan valinnalle on se, ettei siitä ole vielä julkaistu yksittäisiä artikkeleita laajempaa tutkimusta.

¹ Helander, Vilhelm & Sundman, Mikael: Kenen Helsinki. Raportti kantakaupungista 1970. WSOY, Helsinki 1970. 73.

² Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki 2000. 24.

³ Kyseinen katuosuus on nykyisin Yliopistonkatua.

Tarkimmin paneudun analysoimaan talon purkamiseen liittynyttä keskustelua eri tahoilla, mutta laajempi tavoitteeni on löytää Heimolan talolle oma paikkansa suomalaisessa rakennussuojelukeskustelussa tapahtuneiden muutosten keskuudesta.

Tutkielmani kytkeytyykin Heimolan talon ohella vahvasti myös yleiseen keskusteluun rakennussuojelusta ja kulttuurihistoriallisista arvoista. Mitä kulttuurihistoriallisella arvoilla tarkoitetaan ja milloin voidaan perustellusti sanoa, että jokin rakennus tai kohde on kulttuurihistoriallisesti arvokas? Millainen rakennus ansaitsee tulla suojelluksi? Selvää on ainakin se, että vahvaa aikasidonnaista vaihtelua ilmenee siinä, mitä milloinkin pidetään säilyttämisen arvoisena. Väliä on myös sillä, kenen mielipide ja näkemykset tulevat kuulluiksi - rakennuksen omistajan, historioitsijan vai niin sanotun suuremman yleisön mielipide?

Tutkielman tarkoituksena on osallistua edellä kuvattuihin keskusteluihin yhden tapaustutkimuksen kautta. Sen sijaan tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole ottaa kantaa siihen, oliko Heimolan talon purkamispäätös aikanaan oikea vai ei.

Ajallisesti työni painopiste keskittyy 1960-lukuun. Heimolan talo purettiin vasta vuosikymmenen lopulla vuonna 1969, mutta kokonaisuuden ja talon viime vaiheet ymmärtääkseen myös tapahtumien kulun hahmottaminen koko edeltävän vuosikymmenen ajalta on arvokasta. Lisäksi työssä huomioidaan jonkin verran 1970-luvun alkupuolen tapahtumia, sillä työn kokonaisuuden kannalta ei ole mielekäästä katkaista tutkimusta jyrkästi poikki yksittäisen vuoden kohdalta. Myös jotkin suomalaisen rakennussuojelukentän tapahtumat ja käänteet puoltavat aikarajauksen laajentamista Heimolan purkamisvuodesta eteenpäin.

Lisäkannusteena tämän työn tekemiselle on toiminut myös se, että rakennussuojelun tutkimuskenttä on viime vuosikymmeninä laajentunut moneen suuntaan.

Taidehistorian piiriin aikaisemmin kytkeytynyt rakennussuojelututkimus on laajentunut erityisesti teknillisten alojen pariin.⁴ Näen tässä kehityksessä paikan myös yhteiskuntatieteilijöiden entistä aktiivisemmalle osallistumiselle.

⁴ Häyrynen, Maunu: Suomen ICOMOS ja rakennussuojelun tutkimus teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014. 83–85.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani käsittelee erityisesti eduskunnan entisenä istuntopaikkana muistettua Heimolan taloa, joka purettiin Helsingin Kluuvista 1960-luvun lopulla. Analysoin Heimolan purkamisesta käytyä keskustelua: millaista keskustelua asiasta käytiin eduskunnassa, Helsingin kaupungin elimissä ja lehtien palstoilla? Ketkä keskustelussa olivat mukana, ja minkälaisia argumentteja talon purkamisen puolesta ja sitä vastaan esitettiin? Varsinaisten tutkimuskysymysten rinnalla aion tarkastella sitä, kuinka Heimolan tapaus sijoittuu suomalaisen rakennussuojelun kenttään 1960-luvulla.

Jo aikaisempaan tutkimukseen perehtyessäni olen saanut selville hyvän aavistuksen siitä, minkälaisia vastauksia erityisesti viimeiseen kysymykseeni tulee löytymään. Näyttää siltä, että vuodesta 1964 voimaan tulleen rakennussuojelulain soveltaminen edellisen sukupolven suunnittelemaan rakennuskantaan oli 1960-luvulla melko jäykkää eikä siitä juuri ollut kokemusta. Rakennuksen omistajan toiveet menivät yleensä aina suojelijoiden edelle kohteesta riippumatta. Rakennussuojelukentän muista toimijoista esimerkiksi Muinaistieteellisen toimikunnan⁵ olemassa olleet resurssit näyttävät 60-luvulla kuluneen täysin käynnissä olleisiin Suomen vanhojen linnojen, linnoitusten ja kartanoiden restaurointitehtäviin.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Heimolan talosta en ole onnistunut löytämään varsinaista aikaisempaa tutkimusta, mikä avaa hyvin tilaa omalle työlleni. Lyhyemmissä artikkeleissa Heimolaa on kuitenkin käsitelty useasti, ja näiden artikkelien perusteella on mahdollista hahmottaa talon elinkaari ja siihen liittyvät käännekohdat pääpiirteissään. Nimenomaisesti Heimolaan liittyvien tekstien lisäksi käyn tässä läpi joitakin muilta osin tutkimukseni kannalta

⁵ Vuonna 1972 Muinaistieteellisestä toimikunnasta tuli Museovirasto.

olennaisia tekstejä, jotka käsittelevät 1960-luvun rakennussuojelua ja rakennussuojelukeskustelua yleisemmällä tasolla.

Tapaustutkimukseeni sopivinta kohdetta Helsingistä vielä etsiessäni tutustuin ensimmäisenä uudelleen toimittaja Antti Mannisen Helsingin Sanomissa vuosina 2002–2004 julkaistuun artikkelisarjaan kaupungin puretuista taloista. Kyseinen sarja on myöhemmin vuonna 2004 julkaistu myös kirjaksi koottuna. Heimolan talosta kertovassa artikkelissaan Manninen surkuttelee, kuinka taloa pidettiin 1960-luvun lopulla vain vähäpätöisenä jugendtalona, eikä valtio halunnut mennä puuttumaan talon omistajan tekemään purkupäätökseen, vaikka talon olisi Mannisen mukaan luullut olevan lähes pyhä paikka jokaiselle isänmaallisena itseään pitävälle poliitikolle. Kiinnostustani nimenomaan Heimolan talon suuntaan lisäsi Mannisen tekstissä ollut huomio, että purkaminen kuitenkin herätti keväällä 1969 suuren kohun. Erityisesti tätä kohua haluaisin tutkia tarkemmin. ”Heimolan talon purkaminen ei olisi enää mahdollista - eihän?”, Manninen lisäksi kysyy tekstissään.⁶ Palaan tähän Mannisen kysymykseen vielä uudelleen tutkimukseni loppuksi.

Hyvin erityisesti Heimolan talon loppuvaiheet tiivistää puolestaan esimerkiksi toimittaja Eeva Järvenpää Helsingin keskustan Kameli-korttelista kertovassa artikkelissaan. Järvenpää kirjoittaa kansanedustaja Anna-Liisa Linkolan kysyneen vuonna 1969 hallitukselta, mitä se aikoo tehdä Heimolan talon suojelemiseksi. Opetusministeri Virolainen siirsi vastuun aloitteen tekemisestä takaisin eduskunnalle, joka ei kuitenkaan ryhtynyt toimiin.⁷ Heimolan omisti purkuhetkellä Suur-Helsingin Osuuskassa, joka oli ostanut sen vuonna 1966. Suur-Helsingin Osuuspankiksi myöhemmin nimensä muuttaneen pankin kolmen ensimmäisen vuosikymmenen toimintaa tarkastelevassa historiikissa on Heimolasta maininta vain ohimennen yhdellä sivulla. Siinäkään ei suoraan käsitellä talon purkamista, vaan kartoitetaan ainoastaan paikalle rakennetun uudisrakennuksen käyttöä rakennuksen valmistuttua.⁸

⁶ Manninen, Antti: Puretut talot. 100 tarinaa Helsingistä. Helsingin Sanomat, Helsinki 2004. 32.

⁷ Järvenpää, Eeva: Heimolan talosta jäi eduskunnan puhujanpönttö. Kertomuksia Helsingin kortteleista osa 54, kortteli 38B Kameli. Helsingin Sanomat 11.11.2006.

⁸ Kotkas, Kallio: Pääkaupunkiseudun parhaaksi. Merkintöjä Suur-Helsingin Osuuspankin perustamisesta ja 30-vuotisesta taipaleesta 1946–1976. Suur-Helsingin Osuuspankki, Helsinki 1976. 73.

Helsingin yliopiston Yliopisto-tiedelehdessä Heimolasta julkaistiin pidempi artikkeli vuonna 2000. Artikkelin kirjoittaja Tuomo Vartiainen kertoo saaneensa tekstiin innoituksen lehden toimituksen aulan muistolaatasta, jossa kerrotaan eduskunnan sekä kokoontuneen talossa kolmella vuosikymmenellä että hyväksyneen talossa Suomen itsenäisyysjulistuksen. Tämä merkitsee tietenkin sitä, että Yliopisto-lehden toimitus sijaitsi 2000-luvun alussa Heimolan paikalle rakennetussa uudisrakennuksessa. Vartiainen käy artikkelissaan tarkemmin läpi erityisesti eduskunnan toimintaa Heimolassa vuokralaisena ollessaan, mutta kartoittaa lisäksi talon historian loppuun asti talosta jääneiden alkuperäisten kalusteiden ja koristeiden loppusijoituspaikkoja myöten. Vartiainen kokoaakin hyödyllisesti yhteen monia pieniä yksityiskohtia, jotka ilman hänen tekstiään olisivat helposti jääneet pimentoon.

Varsinaisesta tutkimusartikkelista teksti on kuitenkin kovin kaukana, ja tekstin sävy sekä sanavalinnat tuovat kirjoittajan oman kielteisen kannan talon purkamiseen selkeästi ilmi. Heimolassa tehtiin Vartiaisen mukaan useita ”Suomen kannalta todella järjestyttäviä päätöksiä”. Usein Heimolan yhteydessä mainitun itsenäisyysjulistuksen hyväksymisen lisäksi Vartiainen listaa Kerenskin hajottamat valtiopäivät, Suomen kuninkaan valinnan, torpparilain säätämisen, päätöksen kahdeksan tunnin työpäivästä ja kieltolain säätämisen.⁹

Kiinnostava on myös muun muassa Teknillisen korkeakoulun professorina toimineen arkkitehti Nils Erik Wickbergin Helsingin rakennushistoriaa käsittelevä artikkeli *Hävittää ja uudistaa* vuodelta 1982, jossa Wickberg arvostelee useita pääkaupungin 1960-luvun purkupäätöksiä kovasanaisesti. Vahvasti jälkiviisauden puolelle taipuvassa artikkelissa on mukana myös Heimola, jonka purkamisen yhteydessä Wickberg kertoo itse ehdottaneensa, että vain talon Hallituskadun puoleinen pitkä siipi purettaisiin. Jäljelle olisi jätetty Pohjoiselta Esplanadilta Kluuvikadulle katseltaessa näkynyt pääty sekä eduskunnan vanha istuntosali, josta olisi Wickbergin mukaan voitu tehdä valtiopäivämuseo. Wickberg muistelee myös, että purkamispäätöksen yhteydessä Heimolasta ja sen pääsalista oli päätetty tehdä pienoismallit 1:50 mittakaavassa, mutta

⁹ Vartiainen, Tuomo: Talo joka hävisi. Yliopisto 8/2000.

olettaa hankkeen jääneen toteutumatta. ”Ahneus voitti kuten tavallista”, Wickberg päättää artikkelin Heimolaa koskevan osuuden kärkkäästi.¹⁰

Mitä tulee suomalaisen rakennussuojelun tutkimukseen, on sen tarina koottu useampaan kertaan yhteen erilaisissa artikkelikokoelmissa. Rakennussuojelun ja kulttuuriympäristöjen vaalimisen asiantuntijajärjestö ICOMOSin¹¹ vuonna 1967 perustettu Suomen osasto on julkaissut monesta suunnasta rakennussuojelua käsittelevät artikkelikokoelmat *Rakennettu aika* (1993) ja *Rakennussuojelu ajassa: Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta* (2014) toimintansa juhlavuosien yhteydessä. Vielä varhaisempiin ajatuksiin pääsee käsiksi Suomen Unesco-toimikunnan jo vuonna 1964 julkaiseman *Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu* -teoksen kautta. Viimeksi mainitun teoksen teksteistä käy hyvin ilmi, että rakennussuojelusta tuohon aikaan kiinnostuneissa piireissä oltiin sekä hyvin huolestuneita Helsingin rakennussuojelutilanteesta että toisaalta toiveikkaita vuoden 1964 lopulta tyngäksi jääneen rakennussuojelulain mahdollisuuksien suhteen.¹²

Perusteellisimmin suomalaisen rakennussuojelun tilaa 1960-luvulla valottaa vuonna 1972 toimintansa aloittaneen rakennussuojelukomitean vuonna 1974 valmistunut mietintö. Suomen ja muutamien muiden Euroopan maiden rakennussuojelun pääpiirteiden kartoittamisen lisäksi mietinnössä ryhmitellään ja analysoidaan esimerkkien avulla Suomessa uhanalaisia rakennus- ja maisematyyppejä. Komitea toivoo, että vanhan kunnostamisen tukemisen lisäksi jatkossa purkaminen voidaan nähdä myös yhteiskuntataloudellisena tuhlausena, jos purettavan talon olemassa olevia konkreettisia käyttöarvoja ei huomioida.¹³

Helsingin osalta rakennussuojelua puolestaan käsittelee hyvin Marja Heikkilä-Kauppisen kirjoittama historiikki kaupungin rakennusvalvontaviraston toiminnasta. Viraston 100-vuotishistoriikkina toimiva teos *Saanko luvan? 200 vuotta pääkaupungin rakennusvalvontaa* käsittelee nimensä mukaisesti kaupungin toimintaa alalla myös

¹⁰ Wickberg, Nils Erik: Hävittää ja uudistaa teoksessa Kairamo, Maija, Mattinen, Maire & Joutsalmi, Sinikka (toim.): *Rakennettu aika*. ICOMOSin Suomen osasto 25 vuotta. Tammissaari 1993. 45–46. Sama teksti on julkaistu aiemmin ruotsiksi teoksessa *Människan och Arkitekturen* (Ekenäs 1982).

¹¹ International Council on Monuments and Sites

¹² Heimala, Aarne (toim.): *Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu*. WSOY, Porvoo 1964.

¹³ Komiteanmietintö 1974:80. Rakennussuojelukomitean mietintö, Helsinki 1974.

aikana ennen nykyisen viraston perustamista. Myös Heimolan talo yksityistapauksena on huomioitu teoksessa lyhyellä kainalojutulla, joka kertoo tapauksen valtuustokäsittelyn lopputuloksesta: kaupunginvaltuusto tyytyi kaupunkisuunnittelulautakunnan antamiin purkamista puoltaviin lausuntoihin.¹⁴ Analysoin kaupunginhallinnon toimia sekä näitä kyseisiä asiakirjoja tarkemmin alaluvussa 4.1.

Heikkilä-Kauppisen teoksessa erityisen tärkeä osa on kaupungin rakennussuojelun alkuvuosista kertova alaluku. Siinä helsinkiläisen rakennussuojelun eräänlaiseksi alkupisteeksi katsotaan vuodelta 1905 oleva ehdotus, jonka mukaan purettavista tai muilla tavoin muokattavista kaupungin merkittävistä rakennuksista otettaisiin muistoksi valokuvat entisessä asussaan ennen toimenpiteiden aloittamista. Ehdotuksen teki kaupunginvaltuuston jäsen Gustaf Nyström yhdessä valtionarkistonhoitaja Reinhold Hausenin kanssa, ja se hyväksyttiin samana vuonna. Valokuvaajaksi tehtävään palkattiin vuoteen 1913 saakka tehtävää hoitanut Signe Brander, jonka vanhoja Helsinki-kuvia kaupunginmuseolla on ollut näyttelyissään paljon esillä 2000-luvullakin.

Muita murroskohtia pääkaupungin rakennussuojelussa Heikkilä-Kauppisen mukaan ovat olleet muun muassa vuoden 1932 rakennussäännön mukaisen niin sanotun vanhan kaupunginosan muodostaminen Helsinkiin. Asian hitaasta etenemisestä huolimatta Helsingin empirekeskustasta tuli vanha kaupunginosa lopulta vuonna 1952. Vuonna 1956 puolestaan kaupunginvaltuusto hyväksyi rakennusjärjestykseen lisäyksen, jonka mukaan vanhan kaupunginosan alueella tapahtuvat muutostyöt tulivat luvanvaraisiksi. Samana vuonna kaupunkiin perustettiin myös sivistyksellistä rakennushuoltoa valvova toimikunta, jonka tehtäväksi tuli lausuntojen antaminen lupia edellyttäviin rakennus- ja purkamistapauksiin. Seuraavat suuremmat muutokset kaupungin rakennussuojeluun toivat vuoden 1964 rakennussuojelulain vaatimat toimenpiteet sekä luettelon laatiminen Helsingin arkkitehtonisesti ja historiallisesti arvokkaista rakennuksista. Heikkilä-Kauppinen muistuttaa kuitenkin, että kaikista näistä näennäisesti rakennussuojelumyönteisistä toimista huolimatta ajanjakso 1950-

¹⁴ Heikkilä-Kauppinen, Marja: Saanko luvan? 200 vuotta pääkaupungin rakennusvalvontaa - satavuotias rakennusvalvontavirasto. Helsingin rakennusvalvontavirasto, Porvoo 2012.

luvun puolivälistä 1960-luvun loppupuolelle oli pääkaupungissa ennemmin purkamisen kuin suojelun aikaa. Yhtenä syynä tälle hän pitää sitä, että rakennuslainsäädäntö oli kokonaisuudessaan laadittu uudisrakentamista varten, ja tämän mukaisesti myös kaupungin rakennustarkastustoimi on koko olemassaolonsa ajan suuntautunut vahvasti vain uudisrakentamiseen.

Tarkempia tutkimuksia on puolestaan tehty yksittäisistä tapauksista ja ilmiöistä. Yksi tällainen on esimerkiksi Aulikki Korhosen taidehistorian opinnäyte *Rakennussuojelun periaatteista ja käytännöistä 1950–1960 -luvuilla: Arkkitehti Aarno Ruusuvuori ja Muinaistieteellinen toimikunta*. Korhonen tutkii samaa ajanjaksoa, josta itsekin olen kiinnostunut, mutta hänen opinnäytteessään rakennussuojelulla viitataan lähinnä korjaamiseen ja restaurointiin. Vaikka Korhonen keskittyykin tutkimuksessaan pääsääntöisesti jo suojeltaviksi hyväksytyihin rakennuksiin, myös minulle kiinnostavan hänen työstään tekee kuitenkin se, että hän käsittelee suomalaisten suojelutapausten suhdetta kansainvälisiin rakennussuojelujulistuksiin. Korhonen huomaa, että suojeluajatuksia kyllä heräävät ja vahvistuvat Euroopassa samoihin aikoihin, mutta luonteeltaan vain neuvoa antavat ja ohjeelliset julistukset eivät vaikuta käytäntöihin.

1.4 Aineisto

Tutkielmani aineisto koostuu pääsääntöisesti arkistomateriaalista sekä sanoma- ja aikakauslehtien uutisista ja artikkeleista. Arkistolähteinä käytän Helsingin kaupungin kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjoja ja esityslistoja sekä kaupunginvaltuuston toiminnassa syntyneitä asiakirjoja vuodelta 1969 siltä osin kuin niissä käsitellään Heimolan taloon ja rakennussuojeluun liittyviä kysymyksiä.

Myös eduskunnan valtiopäiväasiakirjoista mukana on vastaavaa aineistoa. Olen käynyt läpi vuoden 1969 valtiopäiväasiakirjat Heimolan tapauksen osalta. Lisäksi olen tutustunut Arkkitehtuurimuseon arkistossa arkkitehti Onni Tarjanteen piirustuksiin Heimolan talosta sekä lukuisiin valokuviin talon eri vaiheista ja detaljeista.

Sanomalehdistä olen valinnut tutkimuksen piiriin mukaan Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladetin, Ilta-Sanomat, Kansan uutiset, Suomen Sosialidemokraatin sekä Uuden Suomen. Juuri nämä sanomalehdet olen valinnut joko siksi, että ne edustavat aikakautensa suurilevikkisimpiä sanomalehtiä tai siksi, että ne ovat Helsingissä ilmestyneitä lehtiä. Pienempien maakuntalehtien huomioimista en ole pitänyt perusteltuna, sillä pidän epätodennäköisenä sitä, että niissä olisi uutisoitu yksittäisen pääkaupungissa sijaitsevan rakennuksen vaiheista.

Olen käynyt edellä mainitsemistani sanomalehdistä systemaattisemmin läpi kaikki huhtikuun ja kesäkuun välillä 1969 julkaistut numerot sekä muilta osin lehtiä niiden ajankohtien ympäriltä, kun Heimolan talon suhteen on tapahtunut joitakin uusia käänteitä.

Aikakauslehdistä olen käynyt läpi Arkkitehdin, Kauppalehden ja Viikkosanomat. Kahta jälkimmäistä olen tarkastellut lähinnä selvittääkseni, onko rakennussuojelu aiheena noussut niissä lainkaan esiin. Suomen arkkitehtiliiton julkaisema kuukausittain ilmestynyt Arkkitehti-lehti on puolestaan osoittautunut arvokkaaksi aikalaislähteeksi, sillä lehden palstoilla käydään arkkitehtikunnan kesken aktiivista ja välillä kärkeästäkin keskustelua ajankohtaisista aiheista. Tarkemmin ajan kuvaa tavoittaakseni olen käynyt valikoiden läpi Arkkitehti-lehden vuosikerrat 1960–1970.

1.5 Lähestymistapa ja menetelmät

Oma lähestymistapani tämän tutkielman tekemiseen noudattaa paljolti Jorma Kalelan ajatuksia historiantutkimuksen luonteesta. Tiedostan, että historiantutkimuksessa tavoitteeksi ei kannata ottaa minkään absoluuttisen totuuden selvittämistä, sillä siinä onnistuminen käytössä olevilla keinoilla on käytännössä mahdotonta. Tutkielman tavoitteen ei myöskään tarvitse olla erityisen suureellinen tai jalo, jotta se ansaitsisi tulla tehdyksi. Sen sijaan historiantutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa ja tehdä

maailmaa sitä kautta ymmärrettävämmäksi.¹⁵ Eivät nämäkään tietysti kovin vaatimattomia tavoitteita ole, mutta niihin aion myös omalta osaltani pyrkiä.

Tämän tutkielman keskeisin sisältö muodostuu Heimolaa käsittelevien puheenvuorojen sisällön, kielenkäytön ja vaikuttavuuden analyysistä. Analyysini pohjautuu retoriikka-analyysin perinteisiin, ja erityisesti niin kutsuttuun uuteen retoriikkaan. ”Uusi retoriikka lähti siitä, että yleisöpuhe on vain sovellusalue eikä osa alan varsinaista ydintä”, tiivistää retoriikan historiaa tutkinut ja analysoinut Jukka-Pekka Puro uuden retoriikan eron suhteessa klassiseen retoriikkaan.¹⁶ Tämä on lähellä sitä, kuinka itsekin suhtaudun retoriikkaan: retoriikassa on kyse vaikuttamisesta ja vaikuttavuuden arvioinnista yleisellä tasolla, eikä retoriikan esittämisen tilaa ja yleisöä tarvitse kapeasti määritellä valmiiksi.

Uuden retoriikan teoreetikoista varsinkin Chaïm Perelmanin ajatukset ovat lähellä tutkielmani tapaa käsitellä retorista argumentaatiota. Perelmanin mukaan yksinkertaisimmillaan argumentaatiolla tavoitellaan yleisön hyväksyntää tai kannatusta esitetyille väitteille. Argumentoija siis pyrkii käytössään olevin keinoin vakuuttamaan yleisönsä asiastaan mahdollisimman taitavasti. Huomionarvoista Perelmanin mukaan on myös se, ettei argumentaation tulkintasidonnaisuutta voi koskaan jättää huomioimatta. Argumentaatio tapahtuu luonnollisella kielellä, jonka ymmärtäminen ja tulkitseminen on aina jollakin tavalla kuulijan tai lukijan taustasta riippuvaista.¹⁷

Yleisen retoriikka-analyysin lisäksi huomioin analyysini tukena myös kulttuurihistoriallisia arvoja ja niihin liittyvää argumentaatiota Suomessa aikaisemmin tutkineiden henkilöiden luomia erilaisia malleja, joiden avulla voi jaotella erilaisia arvottamisen tapoja. Esittelen näitä malleja tarkemmin luvussa neljä sekä tarkastelen samassa yhteydessä Heimolaa niihin suhteutettuna.

¹⁵ Kalela 2000. 54, 64.

¹⁶ Puro, Jukka-Pekka: Retoriikan historia. WSOY, Helsinki 2005. 109.

¹⁷ Perelman, Chaïm: Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere 1996. Ranskankielinen alkuperäisteos *L’empire rhétorique: Rhétorique et argumentation* on ensimmäistä kertaa julkaistu vuonna 1977. 16–18.

1.6 Käsitteet

Edellä jo mainituiksi tulleet rakennussuojelu, rakennusperintö ja kulttuuriperintö ovat tämän tutkielman kannalta keskeisiä käsitteitä. Koska käsitteisiin on eri aikoina liitetty erilaisia merkityksiä, on tarpeen pohtia, mitä niillä tässä tutkimuksessa tarkoitetaan ja miksi.

Rakennussuojelu yksin lienee yksi tämän tutkielman käytetyimmistä käsitteistä, josta tosin puhutaan perinteisimmän rakennussuojelu-termin rinnalla ja samoissa yhteyksissä myös muilla nimillä. Erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla viitattiin paljon myös käsitteisiin restaurointi ja saneeraus, joiden merkitys suhteessa rakennussuojeluun on vaihdellut. Rakennussuojelun yhteydessä käytettyjä käsitteitä tutkinut Panu Kaila on todennut, että käytännön kielessä restauroinnilla tarkoitetaan tietynlaisen, usein historiallisesti arvokkaan, kohteen korjausta. Restaurointi on voinut kuitenkin olla sisällöltään hyvin vaihtelevaa: restauroinniksi on samaan aikaan kutsuttu sekä rakennuksen alkuperäiset materiaalit täysin korvaavaa raakaa uudistustyötä että herkempää taiteellista käsityötä.¹⁸ Saneeraus terminä otettiin puolestaan käyttöön 1800-luvun lopussa kaupunkisaneerauksen muodossa, jolloin sanalla viitattiin vanhojen ahtaiden kortteleiden avaamiseen ja katutilan avartamiseen terveyssyistä. Nykyisin saneeraus rinnastetaan Kailan mukaan yleensä peruskorjaukseen.¹⁹ Saneeraus-sanaan ei siis välttämättä sisälly mitään ennako-oletusta saneerauskohteen laadusta toisin kuin restauroinnin yhteydessä. Tarkemmin suomalaisen rakennussuojelun historiasta ja kehityslinjoista 1970-luvulle saakka kerron vielä luvussa kaksi.

Vuoden 1974 rakennussuojelukomitea on määritellyt mietintönsä aluksi rakennussuojelun seuraavasti: ”Rakennetun ympäristön ja sen käyttöarvojen ylläpitämiseen tai hävinneiden käyttöarvojen palauttamiseen tähtäävää toimintaa, johon kuuluu sekä rakennustoimenpiteitä että niiden valmistelua ja hallintotoimia”.²⁰

¹⁸ Kaila, Panu: Sanoja restauroinnin takana teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014. 64–66.

¹⁹ Sama. 68.

²⁰ Komiteanmietintö 1974. VI.

Tähän määritelmään nojaudun pääsääntöisesti myös tässä tutkielmassa, sillä se kattaa hyvin rakennussuojelun eri ulottuvuudet. Lisäksi määritelmä on ajallisesti lähellä omaa tutkimustani.

Rakennussuojelu-käsitteellä on vakiintuneisuudestaan huolimatta myös omat kriittikkonsa. Arkkitehti Sari Schulman on löytänyt sanojen synnyttämiin mielikuviin liittyviä epäkohtia sekä rakennussuojelusta että restauroinnista. Rakennussuojelun ongelmana Schulmanin mukaan on se, että se herättää toisissa jo sanana vastarintaa sekä vahvoja mielikuvia puolustustaisteluista, heikkoudesta ja uhanalaisuudesta. Restaurointi taas tarkoittaa monille menneen palauttamista tai koristeiden puhdistamista, mikä Schulmanin mielestä on liian suppeasti määritelty. Neutraalimpina käsitteinä rakennussuojelun ja restauroinnin tilalle Schulman tarjoaa rakennusten pitämistä ja päivittämistä.²¹ Nämä sanat eivät tässä merkityksessä kuitenkaan juurikaan esiinny alan kirjallisuudessa tai keskusteluissa, joten tässäkin tutkielmassa on perusteltua käyttää alan piirissä yleisesti tunnettuja käsitteitä.

Alan teksteissä puhutaan rakennussuojelun ohella paljon myös rakennetusta ympäristöstä ja rakennusperinnöstä. Rakennettu ympäristö voidaan käsittää laajana kattoterminä, joka sisältää käytännössä kaiken ihmisen rakentaman. Esimerkiksi rakennussuojelukomitean mukaan se on ”ihmisen rakennustoiminnan tuloksena syntynyt ympäristö, joka koostuu rakennuksista ja rakennelmista sekä niiden toimintoja palvelevista tai niihin muutoin liittyvistä ympäristön osista”.²² Rakennussuojelu ja rakennettu ympäristö yhdistyvät myös usein muotoon rakennetun ympäristön suojelu.²³

Rakennetusta ympäristöstä ja rakennussuojelusta on puhuttu näillä nimillä jo 1960- ja 1970-luvuilla, mutta rakennusperintö-käsite näyttää vakiintuneen vasta myöhemmin. Rakennusperintö esiintyy alan julkaisujen nimissä erityisesti 1990-luvulta alkaen. Ympäristöministeriön ja museoviraston vuonna 2001 julkaiseman *Rakennusperintömme*-artikkelikokoelman johdannossa määritellään rakennusperinnön

²¹ Schulman, Sari: Paradokseja - puhetta ja tekoja teoksessa Putkonen, Lauri (toim.): Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto & Rakennustieto Oy, Tampere 2011. 160.

²² Komiteanmietintö 1974. VI.

²³ Ks. Esimerkiksi teos Rakennussuojelu ajassa: Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta (2014).

olevan oleellinen osa rakennettua ympäristöä. Tarkemmin sitä kuvaillaan seuraavasti:

”Rakennusperintö lisää elinympäristön viihtyisyyttä ja vetovoimaa sekä tuo paikan identiteetin ja juuret näkyviksi. Sen kautta havainnollistuva historia auttaa ymmärtämään yhteiskunnan muutosilmiöitä ja kulttuurista perustaa.”²⁴

Rakennusperinnöllä viitataan siis maisemassa historian näkyviksi tekeviin rakennettuihin elementteihin.

Sittemmin rakentamiseen ja rakennuksiin viittaavien käsitteiden rinnalle on tullut muita käsitteitä, jotka kattavat vielä rakennettua ympäristöäkin laajempia kokonaisuuksia. Näitä ovat erityisesti kulttuuriympäristö, kulttuuriperintö ja kulttuurimaisema. Keskeinen lisäys on ajatus siitä, että arkiajattelussa helposti luonnoksi mielletyt kohteet voivat myös kuulua kulttuurin suojelun piiriin.

”Kulttuurimaiseman suojelu on monenlaisten maisemassa olevien arvojen ja piirteiden vaalimista. Kulttuurimaisema on osiensa summa, pitkäaikaisen historiallisen kehityskulun, luonnon ja ihmisen vuorovaikutuksen tuote”, kuten esimerkiksi Tapio Heikkilä on artikkelissaan *Kulttuurimaiseman suojelu* avannut.²⁵

Tässä tutkimuksessa sivutaan myös arkkitehtuuri- ja tyylihistoriaa. Kun tutkimuksen kohteena on osittain yksittäinen talo ja sen kulttuurihistoriallisesta arvosta käyty keskustelu, täytyy kyseinen talo sijoittaa ensin oikeaan kontekstiinsa. Heimolan talon ja samaa tyyliä edustavien rakennusten yhteydessä puhutaan nykyisin vakiintuneesti jugendista tai art nouveauista kansainvälisten tyyli luokitusten mukaisesti.

Suomalaisesta jugendista hiljattain tietokirjan kirjoittanut Pirjo Hämäläinen on huomauttanut, että aikalaisille molemmat termit olivat vielä suurimmaksi osaksi vieraita, vaikka niitä nykyisin niin yleisesti käytetäänkin. Hämäläinen kuitenkin jatkaa, että erityisesti jugend-termi on tullut suomalaisille niin tutuksi, ettei sanan käytön välttäminenkään olisi enää perusteltua.²⁶ Samasta syystä puhun jugendista tässä työssä itsekkin, sillä parempaa korvaavaa termiä ei ole. Palaan jugendiin ja sen

²⁴ Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö, Museovirasto & Rakennustieto Oy, Hämeenlinna 2001. 5.

²⁵ Heikkilä, Tapio: Kulttuurimaiseman suojelu teoksessa Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö, Museovirasto & Rakennustieto Oy, Hämeenlinna 2001. 189.

²⁶ Hämäläinen, Pirjo: Jugend Suomessa. Otava, Keuruu 2010. 7.

ominaispiirteisiin tarkemmin vielä luvussa kolme Heimolan talon historian esittelyn yhteydessä.

2. Tausta: Rakennussuojelu 1960-luvun Suomessa

2.1. Rakennussuojelun kehityslinjoista

Jos suomalaisen rakennussuojelun alkupisteen haluaa paikantaa johonkin konkreettiseen tapahtumaan nojautuen, on yksi varteenotettava vaihtoehto vuosi 1883. Tuolloin huhtikuussa annettiin asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelemisesta. Vaikka asetuksen sisältö olikin melko kaukana siitä, miten rakennussuojelu nykyisin ymmärretään, oli se selkeä askel eteenpäin. Asetuksen keskiössä olivat käyttöarvoltaan pienet muinaisjäännökset, kuten erilaiset rauniot, hautapaikat ja muut vanhat merkit ihmisasutuksesta, mutta näiden lisäksi asetus sisälsi säännöksiä joidenkin vanhojen käytöstä poistettujen rakennusten kohtelusta. Nämä säännökset koskivat lähinnä historiallisia linnoja, joita oli 1800-luvun puolivälin tienoilla kansallisen heräämisen myötä alettu pitää säilyttämisen arvoisina.²⁷ Laajalaisuudestaan huolimatta vanhan asetuksen merkitystä korostaa se, että sen lopullisesti korvasi vasta 80 vuotta myöhemmin vuoden 1963 uusi muinaismuistolaki.²⁸

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei rakennussuojelussa edetty mihinkään noiden kuluneen 80 vuoden aikana, vaan varsinainen rakennussuojelulainsäädäntö kehittyi pääsääntöisesti erillään muinaismuistolaista eli asemakaavalain yhteydessä. Suomessa ensimmäiset varsinaiseen kaupunkisuojaeluun tarkoitetut toimenpiteet ajoittuvat 1930-luvulle, jolloin vuoden 1931 asemakaavalaki ja vuoden 1932 rakennussääntö mahdollistivat niin kutsutun vanhan kaupunginosan muodostamisen.²⁹

Kulttuurihistoriallisten erityiskohteiden suojeluun tarkoitettua vanhan kaupungin rakennussäännöstöä hyödynnettiin pian vuoden 1932 jälkeen Porvoon, Tammissaaren ja Helsingin vanhimmissa kaupunginosissa. Laajamittaisemman rakennussuojelun ongelmaksi muodostui kuitenkin se, että rakennussuojelun tavoitteet olivat usein ristiriidassa kiinteistön omistajan tavoitteiden kanssa, ja

²⁷ Komiteanmietintö 1974. 57.

²⁸ Muinaismuistolaki 17.6.1963/295. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>. Viitattu 1.9.2017.

²⁹ Lilius, Henrik: Kaupunkiemme rakennussuojelu ja sen kohteet teoksessa Heimala, Aarne (toim.): Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu. WSOY, Porvoo 1964. 155.

suojelumääräyksen ottaminen kaavaan olisi edellyttänyt yksimielisyyttä kiinteistön käytöstä. Rakennussuojelun vaatimien toimenpiteiden ollessa ristiriidassa taloudellisten intressien kanssa ei rakennussuojelu kaupungeissa vielä 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla usein kiinnostanut edes monia kuntia yksityisistä kiinteistönomistajista puhumattakaan.³⁰

Muun Euroopan tapaan Suomessakin rakennussuojeluun kiinnitettiin uudenlaista huomiota toisen maailmansodan päätyttyä. Vuodelta 1946 on eduskunta-aloite, jossa toivottiin hallitukselta uutta esitystä kulttuurimuistomerkkien suojeluun liittyvän lain uusimiseksi. Aloitteen mukaan silloiset säännökset olivat vanhentuneita, ja eduskunta toivoi hallituksen tutkivan, ”missä suhteessa voimassa olevat säännökset muinaismuistojen ja sivistyshistoriallisesti merkityksellisten rakennusmuistomerkkien hoidosta olisi uudistettava”.³¹ Asiassa eteneminen oli kuitenkin hidasta. Aloitteen pohjalta selvitystyöhön asetettu komitea sai mietintönsä valmiiksi vuonna 1950, mutta se julkaistiin lopulta vasta neljä vuotta myöhemmin.³²

Seuraavana väliaskeleena olivat rakennuslaki ja -asetus vuosilta 1958 ja 1959. Näistä jälkimmäisessä määriteltiin esimerkiksi se, että historiallisesti, kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaat rakennukset on asemakaavaa laadittaessa suojeltava ja säilytettävä, mikäli mahdollista. Rakennuslupaa myönnettäessä puolestaan valvojana oli maistraatti, jonka tehtävänä oli huolehtia siitä, ettei arvokkaita rakennuksia hävitetä. Tässä on kuitenkin huomattava se, että kaikesta rakennussuojelumyönteisyydestään huolimatta lait eivät olleet luonteeltaan ehdottomia, mikä tarkoitti sitä, että käytännön rakennussuojelutoimenpiteitä niiden pohjalta ei juurikaan toteutettu.³³

Vuonna 1960 valmistui puolestaan 1954 julkaistun mietinnön pohjalta laadittu lainvalmistelukunnan ehdotus. Ehdotus sisälsi hallituksen esityksen kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelua koskevasta

³⁰ Komiteamietintö 1974. 57, 79–83.

³¹ Eduskunnan arkisto, Valtiopäivät 1946, Asiakirjat, viides osa, Eduskunnan toivomus esityksen antamisesta muinaismuistojen ja sivistyshistoriallisesti merkityksellisten rakennusmuistomerkkien hoitoa koskevan lainsäädännön uudistamisesta 15.3.1946.

³² Komiteamietintö 1974. 57–59.

³³ Pettersson, Lars: Rakennusmuistomerkkien säilyttämisestä. Valvoja 2/1962.

lainsäädännöstä. Ehdotusta paranneltiin vielä ennen sen uutta esittelyä vuonna 1963, ja uuden ehdotuksen pohjalta valmisteltiin vihdoin vuonna 1964 voimaan astunut rakennussuojelulaki. Yhteensä lähes kaksi vuosikymmentä valmisteltua rakennussuojelulakia oli odotettu varsin toiveikkaasti rakennussuunnittelusta kiinnostuneissa piireissä. Arkkitehtuurin professori Esko Järventaus kirjoitti vuonna 1964 lakiesityksen ollessa vielä eduskunnan käsittelyssä, että ”on siis odotettavissa laki, jonka tarkoituksena on antaa mahdollisuus järjestelmälliseen rakennussuojelutyöhön ja turvata huomattavimpien arkkitehtuurimuistomerkkiemme säilyminen”.³⁴ Lakia ei kuitenkaan juurikaan päästy soveltamaan käytännön rakennussuojelutapauksissa, ja jotain lain onnistuneisuudesta kertoo sekin, että sen parantamiseksi asetettiin uusi komitea jo heti vuonna 1966.

Edellä on käyty läpi suomalaista rakennussuojelua lainsäädännön näkökulmasta, mikä ei vielä anna kattavaa kuvaa koko rakennussuojelukentän kehityksestä. Suomalaisen rakennussuojelun syntyvaiheeseen liittyy kiinteästi muitakin toimijoita kuin lainsäätäjät, ja jo ennen vuoden 1883 asetusta maassa toimi vuonna 1870 perustettu Suomen muinaismuistoyhdistys. Yhä edelleen tieteellisenä seurana toimiva yhdistys keskittyi alkuvuosinaan edistämään kiinnostusta ja tutkimusta raunioituvia kirkkoja ja -linnoja kohtaan.

Nykyään museovirastona tunnettu Muinaistieteellinen toimikunta puolestaan perustettiin vuonna 1884. Sen toimialaan kuuluivat pitkälle 1900-luvun puoliväliin asti lähinnä vain suuritöiset saneerausprojektit, joiden kohteena olivat muinaismuistoyhdistyksen tapaan maan vanhimmat kirkot ja linnat.³⁵ Ajatus siitä, että rakennussuojelua todella tarvitsevat myös näitä uudemmat rakennukset, heräsi kunnolla vasta 60-luvulla, jolloin toimikuntaan perustettiin vuonna 1966 erityinen rakennushistoriallinen toimisto. Itsekin tuohon aikaan Muinaistieteellisessä toimikunnassa työskennellyt Ritva Wäre kirjoittaa, että ”rakennussuojelijat joutuivat tuntemattomalle maalle, kun he alkoivat puuttua kaupunkikeskustojen saneeraamiseen”. Toimikunnan aikaisempi työ yleisesti tunnustettujen

³⁴ Järventaus, Esko: Rakennussuojelulaki ja sen vaatimat käytännön toimet teoksessa Heimala, Aarne (toim.): Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu. WSOY, Porvoo 1964. 185–189.

³⁵ Pettersson 1962.

rakennusmuistomerkkien kunnostajana ja purettavien rakennusten inventoijana oli ollut luonteeltaan paljon kiistattomampaa.³⁶

Toisen maailmansodan hävityksestä alkuperäisen inspiraationsa saanut kansainvälinen Rakennussuojelun ja kulttuuriympäristöjen vaalimisen asiantuntijajärjestö ICOMOS perustettiin vuonna 1964, ja järjestö sai Suomen osastonsa vuonna 1967. Järjestöllä ei kuitenkaan ollut mitään virallista asemaa, joten sen toiminta muuten kuin yleisenä mielipidevaikuttajana oli erityisesti alkuun melko vaatimatonta.

2.2 1960-luvun mielenmaisemia

”Rakennettu ympäristö on kaikkien nautittavissa tai kaikkien kärsittävässä”, analysoi arkkitehti Einari Teräsvirta arkkitehtuurin luonnetta Suomen Arkkitehtiliiton 75-vuotisjuhlassa vuonna 1967 pitämässään esitelmässä.³⁷ Vaikka konkreettinen rakennussuojelutoiminta junnasikin paikallaan kehittymättömän rakennussuojelulain jaloissa, käytiin rakennussuojelukysymyksistä jatkuvaa keskustelua läpi koko 1960-luvun etenkin arkkitehtikunnan keskuudessa. Seuraavaksi käyn läpi muutamia puheenvuoroja, joista käy ilmi, millaista julkinen keskustelu rakennussuojelusta oli ennen Heimolan purkamista.

Muinaistieteellisessä toimikunnassa 1950- ja 1960-lukujen taitteessa vaikuttanut arkkitehti Esko Järventaus kirjoitti vuonna 1959 Teknilliseen aikakauslehteen otsikolla ”Rakennusten entistämisestä” artikkelin, jossa hän kuvaa 1950-luvun lopun tunnelmia restauroinnin ja rakennussuojelun näkökulmasta sekä pohtii arkkitehti-historioitsija - työparin välillä vallitsevaa vastakkainasettelua. Järventaus ilmaisee pettymyksensä ”repimisvimmaan”, jonka uhreiksi keskustan arvopaikoilla sijaitsevat rakennukset usein joutuvat tonttien arvon edelleen noustessa. Ajalle jokseenkin tyypillisesti Järventaus kuitenkin tyytyy tilanteeseen. ”Yksityiseltä kiinteistönomistajalta ei voitane vaatia, että

³⁶ Wäre, Ritva: Viime hetken dynamiikkaa 1960-luvulla teoksessa Putkonen, Lauri (toim.): Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto & Rakennustieto Oy, Tampere 2011. 43–45.

³⁷ Teräsvirran juhlaesitelmä on julkaistu tekstimuotoisena Arkkitehti-lehdessä 9/1967 - Teräsvirta, Einari: Arkkitehti tämän päivän yhteiskunnassa. Arkkitehti 9/1967.

hän omaksi tappiokseen suostuisi vaalimaan tontillaan arkkitehtonisia tai kulttuuriarvoja, mutta valtiolta, kunnilta ja seurakunnilta sopii odottaa valistuneempaa harkintaa ja suojelempaa suhtautumista kuin nykyisin usein on asianlaita,” hän kirjoittaa.³⁸

Kolme vuotta Järventausta myöhemmin taidehistorioitsija Lars Pettersson kirjoitti samoista teemoista pidemmän artikkelin ”Rakennusmuistomerkkien säilyttämisestä” Valvoja-lehteen. Pettersson on rakennussuojelutoiminnan onnistumisen suhteen samoilla linjoilla kuin Järventauskin, mutta hän on toiveikkaampi sen suhteen, mitä valtio voisi saada paremmalla julkisten rakennusten suojelulla aikaan. ”Vain siinä tapauksessa, että valtio itse näyttää hyvää esimerkkiä, voidaan yksityisiltä odottaa myönteisyyttä ja ymmärtämystä.” Pettersson ei siis pidä mahdottomana sitä, että myös yksityiset tontinomistajat voisivat olla kiinnostuneita rakennussuojelusta.

Rakennussuojelutoiminnan muina haasteina Pettersson pitää ennen kaikkea hitaasti kehittyvää lainsäädäntöä sekä päättäjien erimielisyyksiä. Pettersson näkee, että asiantuntijoidenkin asenteisiin rakennustaiteellisten arvojen käsittämisestä vaikuttavat vahvasti muun muassa asiantuntijan ikä, koulutus ja henkilökohtainen maku sekä se, mihin kulttuuriarvoa peilataan eli ”otetaanko arvostelun mittapuuksi länsimaisen arkkitehtuurin paraatiesimerkit vai perifeerisen maan oma rakennustraditio”. Hetken akuutimpana ongelmana vuonna 1962 Pettersson pitää Helsingin uusrenessanssikeskustan katoamista.³⁹

Myöhemmin Museoviraston rakennushistorian osastoa johtaneen Antero Sinisalon artikkeli ”Rakennussuojelun ajankohtaisia kysymyksiä” Kotiseutu-lehdessä vuonna 1966 vie ajatuksia taas muutaman vuoden eteenpäin. Sinisalo ilmaisee selvästi oman pettymyksensä vuoden 1964 uuteen rakennussuojelulakiin, jonka nojalla saatiin kahdessa vuodessa suojeltua vain kaksi rakennusta. Sinisalon tekstin taustalta on hahmotettavissa yksi keskeinen ero verrattuna Järventauksen ja Petterssonin ajatuksiin: Sinisalo moittii lain heikosta onnistumisesta lääninhallituksia, joihin useat rakennusten rauhoitusesitykset ovat jääneet jumiin. Hän epäilee, etteivät

³⁸ Järventaus, Esko: Rakennusten entistämisestä. Teknillinen aikakauslehti 9/1959.

³⁹ Pettersson 1962.

lääninhallitukset uskalla tehdä päätöksiä, jotka aiheuttaisivat valtiolle suuria korvausvelvollisuuksia. Lain tarkoituksena oli siis alun perin mahdollistaa korvausten maksaminen rakennuksen omistajalle ja näin mahdollistaa myös yksityisomisteisten arvorakennusten pääsy rakennussuojelun piiriin, minkä onnistumista Järventaus ja Pettersson edellä esitellyissä artikkeleissaan vielä epäilivät. Rakennussuojelun taloudellisten mahdollisuuksien parantaminen onkin vuonna 1966 Sinisalon mielestä rakennussuojelukehityksen tärkeimpiä ajankohtaisia kysymyksiä yhdessä entistä keskitetyemmän rakennussuojeluhallinnon muodostamisen kanssa. Sinisalon mukaan eri toimijat ovat Suomessa liian hajallaan ja ylityöllistettyinä voidakseen toimia yhteisen päämäärän hyväksi niin kuin toisenlaisessa tilanteessa voisi olla mahdollista.⁴⁰

Arkkitehti-lehden numerossa 1–2 vuonna 1967 julkaistiin pitkä katsaus niin sanotun Helsingin vanhan cityn ajankohtaisista uudisrakennussuunnitelmista. Hiukan yllättäen uudistussuunnitelmien keskellä on myös arkkitehti Aarno Ruusuvuoren kolumnityyppinen kirjoitus otsikolla ”Säilyttämisestä”. Pohdiskelevassa kirjoituksessa todetaan ensin, että kaikki rakentaminen alkaa todellisuudessa aina tuhoamisella. Se, mitä paikalla on ollut ennen rakentamista, katoaa joka tapauksessa, vaikka paikalla ei entuudestaan mitään ihmisen muovaamaa olisi ollutkaan.

Ruusuvuoren tekstin päätavoitteena on kuitenkin ilmaista tyytymättömyyttä suomalaisen rakennussuojelun tilaan. Tämä tapahtuu osin hienovaraisesti kuvaamalla sitä, kuinka ”kaupunkimiljöö on selvin osoitus kansan kulttuuritasosta ja kulttuuritahdosta”. Toisaalta taas tekstissä ilmaistaan myös hyvin suorasanaisesti, että suomalainen ”näyttää yhä kuitenkin enimmäkseen olevan tyypillinen korvenraivaaja”. Mitään konkreettista ehdotusta Ruusuvuorella ei silti ole antaa vallitsevan tilanteen muuttamiseksi, vaikka jotakin olisi hänen mukaansa tehtävä.⁴¹

Rakennussuojeluaiheista kirjoittaminen ja keskusteleminen eivät rajoittuneet vain arkkitehtien ja muiden alan ammattilaisten keskuuteen. Esimerkiksi Hufvudstadsbladetissa muiden palstauutisten joukossa on 26.4.1969 uutinen otsikolla ”Saneringsprotest: En kopia är alltid en kopia”. Uutinen käsittelee otsikkonsa

⁴⁰ Sinisalo, Antero: Rakennussuojelun ajankohtaisia kysymyksiä. Kotiseutu 7–8/1966.

⁴¹ Ruusuvuori, Aarno: Säilyttämisestä. Arkkitehti 1–2/1967.

mukaisesti Samfundet för byggnadskonstin Helsingin kaupunginhallitukselle lähettämää kirjelmää, jossa moititaan kaupungin päätöstä purkaa Helsingin kauppatorin kulmalta niin sanottu apteekkirakennus ja rakennuttaa tilalle nousevaan uudisrakennukseen vain vanhaa mukaileva julkisivu. Uutinen tuo laajemman yleisön tietoisuuteen hyvin julki rakennussuojelupiirien huolen siitä, että vanhan korvaamisesta kopiolla olisi tulossa uusi saneeraustrendi, jolla voidaan välttää vanhan rakennuksen todellinen säilyttäminen. Uutisessa esitetään lisäksi myös se huoli, että toimintatapa voi jatkossa levitä pääkaupungin esimerkistä helposti eri puolille maata.⁴²

Vuonna 1972 asetettu rakennussuojelukomitea määritteli 1974 mietinnössään suomalaisen rakennussuojelun yhdeksi yleiseksi kehityspiirteeksi sen, että suojelukeinot ovat aina tulleet suojelutavoitteiden perässä.⁴³ Edellä kuvatut puheenvuorot puoltavat tätä näkemystä ja näyttävät omalta osaltaan sen, että ajatuksista on vielä pitkä matka lainsäädännön muuttumiseen ja käytäntöön. Toisaalta esiteltyjä tekstejä voi helposti syyttää siitä, että niissä kyllä osataan hyvin arvostella nykylinjaa, mutta konkreettiset kehitysehdotukset rakennussuojelutoiminnan edistämiseksi loistavat poissaolollaan Sinisalon artikkelia lukuun ottamatta.

Vuonna 1969 purettu Heimolan talo näyttää sijoittuvan vaiheeseen, jolloin yleinen mielipide oli muuttumassa suojelumyönteisempään suuntaan.⁴⁴ Vuoden 1964 rakennussuojelulaki ei ollut kuitenkaan tarjonnut riittäviä keinoja purkamiseen puuttumiseksi, vaikka sen laatimisen takana olikin alun perin ollut ajatus antaa yhteiskunnalle oikeus puuttua yksityiseen omaisuuteen tarvittaessa.⁴⁵

⁴² Saneringsprotest: En kopia är alltid en kopia. Hufvudstadsbladet 26.4.1969.

⁴³ Komiteamietintö 1974. 57.

⁴⁴ ks. esim. Raimoranta, Kari: Rakennussuojelu ja korjaaminen. Ajattelun muutoksesta 1960–2010 teoksessa Putkonen, Lauri (toim.): Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto & Rakennustieto Oy, Tampere 2011. 36–38.

⁴⁵ Kairamo, Maija: Neljännesvuosisata restaurointia teoksessa Kairamo, Maija, Mattinen, Maire & Joutsalmi, Sinikka (toim.): Rakennettu aika. ICOMOSin Suomen osasto 25 vuotta. Tammisaari 1993. 117–118.

2.3 1970-luku ja rakennussuojelun taitekohdat Helsingissä

Rakennussuojelutilanteen parantamiseksi asetettiin vuonna 1972 erillinen rakennussuojelukomitea. Komitea julkaisi kahden vuoden työskentelyn päätteeksi mietinnön, joka myöhemmissä yhteyksissä usein mainitaan ansiokkaana selvityksenä suomalaisen rakennussuojelun tilasta koko maan laajuudelta.⁴⁶ Koska tämä tutkielma kohdistuu kuitenkin pääasiassa Helsinkiin, on tässä kohtaa hyvä käydä läpi myös pääkaupungin rakennussuojelun niin sanotuista taitekohdista esitetyjä arvioita.

Helsingin kaupungilla oli rakennussuojelun tueksi käytössään vuonna 1965 monien vaiheiden jälkeen valmistunut luettelo pääkaupungin säilytettävistä, rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaista rakennuksista. Luettelon lopullinen arvo rakennussuojelun kannalta oli kuitenkin kyseenalainen, sillä siinä olleita kohteita toisaalta sekä purettiin että toisaalta luetteloa käytettiin myös rakennussuojelua vastaan niiden rakennusten kohdalla, joita luettelosta ei löytynyt.⁴⁷

Maija Kairamo pitää yhtenä Helsingin merkittävänä suojelukamppailuna Puu-Käpylän kaupunginosan säilyttämisen onnistumista. Yhdessä Tampereen Pispalan kanssa nämä puukaupunginosien puolesta käydyt kamppailut toivat sosiaalisen ulottuvuuden mukaan rakennussuojelukeskusteluun. Molemmissa tapauksissa kyse oli leimallisesti työväen asuinalueiden uudistamisesta siten, ettei entisillä asukkailla olisi ollut mahdollisuutta palata alueelle enää saneerauksen jälkeen, vaan he olisivat todennäköisesti joutuneet siirtymään kaupunkien laita-alueille.⁴⁸

Helsingin rakennusvalvontaviraston historiikin kirjoittanut, itsekin viraston kaupunkikuvatoimistossa työskennellyt Marja Heikkilä-Kauppinen pitää puolestaan Vilhelm Helanderin ja Mikael Sundmanin vuonna 1970 julkaistua Kenen Helsinki -

⁴⁶ ks. esim. Kairamo 1993, 117 ja Kärki, Pekka: Puukaupunkien suojelu teoksessa Kairamo, Maija, Mattinen, Maire & Joutsalmi, Sinikka (toim.): Rakennettu aika. ICOMOSin Suomen osasto 25 vuotta. Tammissaari 1993. 65.

⁴⁷ Helander & Sundman 1970. 76.

⁴⁸ Kairamo, Maija: Rakennussuojelusta ja korjaamisesta teoksessa Putkonen, Lauri (toim.): Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto & Rakennustieto Oy, Tampere 2011. 16–17.

pamflettia helsinkiläisen rakennussuojelun varsinaisena herätyksenä, sillä raportti sai aikaan laajan julkisen keskustelun. Keskustelu tavoitti myös Helsingin kaupungin kaavoitus- ja rakennustoimen virkamiehet sekä luottamusmiehet, jotka se sai huomaamaan, miten pienemmilläkin asioilla voi olla vaikutusta kaupunkikuvan kehitykseen.⁴⁹

Helanderin ja Sundmanin itsensä mukaan pamfletin keskeisin tavoite oli saada yleisön huomio kiinnitettyä kaupunkisuunnittelun sellaisiin kehityskulkuihin, joista ei päätetä demokraattisesti kokonaisuuksina. Tällaista heidän mielestään oli ollut erityisesti Helsingin keskustan liikennesuunnittelu koko 1960-luvun ajan: keskustaa on uudistettu pieni kadunpätkä kerrallaan yksityisautoilun ehdoilla, ja julkinen tila on samalla kaventunut. Konkreettisen jalkakäytävien ja kadunvarsien istutusten kaventumisen lisäksi Helander ja Sundman osoittavat, kuinka julkista tilaa katoaa koko ajan myös siten, että vanhan kiinteistön purkamisen myötä kaupungista katoaa usein kaupunkilaisten käytössä olleita tiloja, kuten kahviloita, ravintoloita ja elokuvateattereita. Tässä yhteydessä Helander ja Sundman käyttävät yhtenä esimerkkinä myös Heimolan taloa, jossa viimeisinä vuokralaisina ennen talon purkamista toimivat elokuvateatterit Aloha ja Arita.⁵⁰ Tilalle rakennetuista uudisrakennuksista tuli yleensä pelkkiä toimistotaloja, joihin entiset palvelut palasivat vain harvoin. Tämä puolestaan edisti Helsingin kantakaupungin konttorivaltaistumista ja teki kaupungista aution ja kolkon iltaisin.

Pääkaupungin historiaa kaupunkisuunnittelun näkökulmasta tutkinut Harry Schulman pitää Helsingin rakennussuojelun kannalta eräänä käännekohtana erityisesti vuoden 1976 kantakaupungin osayleiskaavaa. Sen myötä vanhojen talojen purkaminen vaimeni, kun aikaisemmin varsin varovaisin ottein toiminut julkinen hallinto otti kaupungin kehityksen ohjaamisen vahvemmin otteeseensa.⁵¹

⁴⁹ Heikkilä-Kauppinen 2012. 231.

⁵⁰ Helander & Sundman 1970. 16–18 & 95.

⁵¹ Schulman, Harry: Helsingin kasvu suurkaupungiksi teoksessa Laakkonen, Simo (toim.): Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan. Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki 2001.

Piti merkittävimpanä käänteenä edellä mainituista mitä tahansa, on jälkiviisaan helppo sanoa, että tämä niin sanottu taitekohta pääkaupungin rakennussuojelussa tuli joka tapauksessa Heimolan kannalta useamman vuoden liian myöhässä.

3. Tapaus Heimola

3.1 Talon historia

Heimolan talon suunnitteli vuonna 1909 arkkitehti Onni Tarjanne⁵² tontin omistaneelle Himbergin suvulle. Arkkitehtuurimuseon ylläpitämässä sähköisessä arkkitehtitietokannassa Onni Tarjanteesta kertovassa historiikissa esitetään, että Heimolan talo olisi Tarjanteen päätyönä pidetyn Kansallisteatterin ohella yksi Tarjanteen muistetuimmista rakennuksista. Erityisesti kaupungin liike- ja asuintalojen suunnittelijana meritoitunut Tarjanne tosin ehti urallaan toteuttaa myös monenlaisia muita suunnitteluprojekteja sairaaloista voimalaitoksiin.⁵³

Helsingin keskustan korttelin 38 yhtä kulmaa eli Heimolaa koskevat rakennuspiirustukset arkkitehti Tarjanne on allekirjoittanut huhtikuussa 1909⁵⁴, ja talo valmistui varsin ripeästi seuraavana vuonna. Jo vuonna 1911 Heimola sai vuokralaisekseen eduskunnan, jolle edellinen vuokratila vanhassa Helsingin Vapaaehtoisen Palokunnan talossa oli käymässä pieneksi. Istuntosalin lisäksi Heimolassa sijaitsivat myös eduskunnan kanslia ja toimistotilat. Kokonaan eduskunnan toiminta ei tosin Heimolaankaan mahtunut, joten valiokunnat ja kirjasto joutuivat toimimaan Säätytalossa. Eduskunta jatkoi lopulta toimintaansa Heimolassa aina vuoteen 1930 eli siihen saakka, kunnes se pääsi muuttamaan J.S. Sirénin suunnittelemaan nykyiseen eduskuntataloonsa.⁵⁵ Kuriositeettina mainittakoon, että Heimolan suunnitellut Tarjanne oli mukana uudesta eduskuntatalosta järjestettyjen suunnittelukilpailuiden arkkitehtiraadeissa.⁵⁶

⁵² Osassa arkkitehti Onni Tarjannetta koskevista teksteistä hänestä käytetään myös aikaisempaa nimeä Onni Törnqvist. Koska arkkitehti otti suomenkielisen sukunimen Tarjanne käyttöön vuonna 1906 eli jo ennen Heimolan piirtämistä, käytän tässä työssä vain nimeä Tarjanne.

⁵³ Arkkitehtuurimuseon arkkitehtiesittely: Onni Tarjanne
<http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=16382525>. Viitattu 13.9.2017.

⁵⁴ Kopiot Heimolan talon piirustuksista huhtikuulta 1909. Tarjanne Onni, mappi B/1134, Arkkitehtuurimuseon piirustuskokoelma.

⁵⁵ Vartiainen 2000.

⁵⁶ Hakala-Zilliacus, Liisa-Maria: Suomen eduskuntatalo. Kokonaistaideteos, itsenäisyysmonumentti ja kansallisen sovinnon representaatio. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2002. 87–88, 91 & 102–103.

Sirénin eduskuntataloa tutkinut Liisa-Maria Hakala-Zilliacus kertoo, että eduskunnan halulle muuttaa pois Heimolasta oli useita syitä. Vuokratiloissa toimimista ei ensinnäkään pidetty maan parlamentille soveltuvana toimintatapana, ja itsenäistä valtiota haluttiin juhlistaa kokonaan uudella rakennuksella. Muuttoa puolsivat kuitenkin myös nimenomaan Heimolaan liittyvät käytännön syyt. Talossa oli ilmastointiongelmia, ja se oli eduskunnalle liian pieni eikä sitä oltu tiloiltaan suunniteltu eduskunnan käyttöön sopivaksi. Kaiken lisäksi talon vuokraaminen tuli eduskunnalle melko kalliiksi.⁵⁷

Eduskunnan lähdön jälkeen Heimolassa majaili useita pienempien toimialojen vuokralaisia. Seuraavan kolmen vuosikymmenen aikana talossa ehtivät toimia ainakin tanssiravintola, useat eri seurat, toimistot ja myymälät sekä elokuvateatterit Aloha ja Arita. Lisäksi talossa oli tavallisia vuokra-asuntoja sekä taiteilijoiden työskentelytiloja. Heimolan talon omisti Himbergin suku siihen asti, kunnes talo myytiin Suur-Helsingin osuuskassalle vuonna 1966. Osuuskassalla oli keskeisellä paikalla sijaitsevan korttelin varalle suurempia kokonaissuunnitelmia, joihin Heimolan talo ei sellaisenaan sopinut.

Talon purkaminen aloitettiin kuitenkin lopulta vasta 4.5.1969. Noin kuukausi purkutöiden alkamisesta eli 2.6. purkutyömaalla sattui laajasti uutisoitu romahdus, jonka ensin huhuttiin johtuneen räjähdyksestä. Romahduksen seurauksena talon uumeniin jäi kuitenkin jumiin useita talosta yöksi suojaa etsineitä kodittomia, ja palokunnan piti heidät raunioista pelastaa.⁵⁸ Kukaan ei loukkaantunut tapaturmassa vakavammin, mutta tästä jännittävästä käänteestä purkutyömaalla kirjoittivat kuitenkin kaikki suurimmat sanomalehdet.

Heimolan purkutyö kesti toukokuun alusta kesäkuun loppuun saakka, minkä jälkeen tontti oli hetken tyhjillään. Uudisrakentamisen käynnistymistä hidastivat tarvittavat kaavoituspäätökset, joita täytyi odottaa vuoden 1970 puolelle saakka. Uusi Heimolan paikalle noussut liiketalo valmistui vuoden 1971 loppupuolella, mutta uudet tilat saivat osan vuokralaisistaan vasta seuraavana vuonna.

⁵⁷ Hakala-Zilliacus 2002. 85.

⁵⁸ Ks. esim. Uusi Suomi 3.6.1969.

3.2 Jugend ja Heimola

Suomalaista jugendia tutkinut Pirjo Hämäläinen tulkitsee jugend-aikakauden Suomessa alkaneen 1890-luvun puolivälistä ja päättyneen ensimmäiseen maailmansotaan mennessä.⁵⁹ Tähän ajoitukseen istuu hyvin myös vuonna 1910 valmistunut Heimola, jota on useissa yhteyksissä luonnehdittu tyyliään myöhäisjugendiksi.⁶⁰ Erityisesti jugendtyylille ominaisia elementtejä ovat perinteisesti olleet kaarevan ja notkean muotokielen yhdistyminen ajoittain tiukkaan geometrisyyteen sekä kasviaiheiden ja kansallismielisten aiheiden käyttö rakennusten usein runsaassa koristelussa. Suomessa näitä aiheita olivat erityisesti kotimaisesta luonnosta nostetut eläimet ja kasvit sekä Kalevalasta inspiraationsa saavat aiheet. Jugend ei myöskään ollut pelkästään rakennuksiin ja niiden yksityiskohtiin liittyvä tyyli, vaan se ulottui myös taiteeseen ja sisustukseen. Jugendin ideaalina oli muodostaa tilasta harmoninen kokonaisuus, kokonaistaideteos, jossa kaikki osat sopivat yhteen toistensa kanssa.⁶¹

Onni Tarjanteen töihin jugendista tarttuivat erityisesti kaarten ja massiivisten perusmuotojen käyttö. Tarjanteelle luontaista oli myös kansallisten materiaalien ja muotojen sekä suomalaisen kulttuurin hyödyntäminen.⁶² Jugendtyylille ominaisia piirteitä Heimolan talon julkisivussa olivat erityisesti sen kauas erottuva linnamainen pyöreä torni Hallituskadun puolella sekä Vuorikadun puolen parveke- ja ikkunasommitelmat, jotka toivat luonnetta ja rytmiä talon julkisivulle.⁶³

Selvää jugend-perintöä Heimolassa oli myös ikkunoiden geometrinen ruutujako useisiin pienempiin ruutuihin. Varhaisimmissa valokuvissa Heimolan talon ikkunoiden ruutujaot ovat Tarjanteen piirustusten mukaisesti pieniruutuisia, mutta lähempänä purkamista otetuissa kuvissa alkuperäinen ruutujako on osittain korvattu pelkistetyillä yksiruutuisilla ikkunoilla. Vuosikymmenten kuluminen näkyy Heimolan julkisivukuvia

⁵⁹ Hämäläinen 2010. 7.

⁶⁰ ks. esim. Vartiainen 2000 & Manninen 2004.

⁶¹ Hämäläinen 2010. 18–22, 110–112.

⁶² Moorhouse, Jonathan, Carapetian, Michael & Ahtola-Moorhouse, Leena: Helsingin jugendarkkitehtuuri 1895–1915. Otava, Helsinki 1987. 36.

⁶³ ks. esim. Moorhouse, Carapetian & Ahtola-Moorhouse 1987. 48 & Hämäläinen 2010. 92–94.

katsellessa myös sitä kautta, että talo näyttää saavan vuosien saatossa peitteekseen yhä runsaammin suurikokoisia mainoksia. Mainokset hämärtävät talon alkuperäisiä piirteitä, mutta toisaalta myöhemmässä vaiheessa talossa oli myös useampia kaupallisia toimijoita, joiden näkyminen myös julkisivussa on luontevaa. Erityisesti elokuvateattereilla on tapana mainostaa ohjelmistoaan melko suurin mainoskyltein.⁶⁴

Vaikka myöhäisjugendissa koristeellisuus väheni tyylikauden alkuvuosiin verrattuna ja esittävät muodot korvautuivat usein abstraktimmilla kuvioilla, oli Heimolan julkisivussa nähtävillä myös palanen suomalaista luontoa. Osa talon ikkunariveistä sai alapuolelle koristeekseen kukin ja kävyin koristellut julkisivusta kohoavat köynnösaiheet.⁶⁵ Erilaiset käpy- ja oksakoristelut olivat paljon käytetty elementti erityisesti jugendkauden metallitöissä, mutta niitä nähtiin myös talojen julkisivuissa.⁶⁶

Jugendille ominaisesti Heimolassa talon koristelu ei päättynyt julkisivuun, vaan jatkui myös sisätiloissa vähintään yhtä runsaana. Sisätilojen kiinteä koristesisustus oli näyttävä etenkin eduskunnan istuntosalinakin toimineessa talon suurimmassa juhlasalissa, mutta muidenkin tilojen katot, ovet ja portaikot olivat huolellisesti erilaisin koristein viimeisteltynä. Myös materiaalivalinnat olivat harkittuja ja korostivat kädentaitojen roolia: ovet olivat tammea ja porraskaiteet valurautaa. Sisätilojen koristeluaiheet olivat spiraaleineen ja viivoineen jokseenkin abstraktimpia kuin julkisivujen. Tunnistettavina aiheina sisätiloissakin oli kuitenkin nähtävissä myös luontoon viittaavia seppeleitä, lehtiä, köynnöksiä ja suomuja.⁶⁷

3.3 Viimeiset hetket

Kuten edellä on esitetty, ehti Heimolan talo toimia monenlaisten tapahtumien näyttämönä noin 60-vuotisen elinkaarensa aikana. Mihin Heimolan tarina lopulta päättyi, ja mikä oli merkittävin askel kohti talon purkamista? Joko talon myynti Suur-

⁶⁴ Kuvaaja tuntematon: valokuva 82/1199 & Rista, Simo: valokuva 46/459. Tarjanne Onni, Heimolan talo, Arkkitehtuurimuseon valokuvakokoelma.

⁶⁵ Rista, Simo: valokuva 46/466. Tarjanne Onni, Heimolan talo, Arkkitehtuurimuseon valokuvakokoelma.

⁶⁶ Hämäläinen 2010. 164.

⁶⁷ Rista, Simo: valokuvat 46/469, 46/477, 46/478, 46/480, 46/482, 46/489. Tarjanne Onni, Heimolan talo, Arkkitehtuurimuseon valokuvakokoelma.

Helsingin osuuskassalle vuonna 1966 määritti sen kohtalon, vai olisiko Helsingin kaupungin tai eduskunnan päätös vielä vuonna 1969 voinut muuttaa tilanteen? Seuraavassa luvussa analysoin tarkemmin Heimolan talon purkamisesta eri tahoilla käytyä keskustelua.

4. Analyysi

4.1 Retoriikka kaupunginvaltuustossa ja eduskunnassa

Heimolan talon säilyttämiskysymystä käsiteltiin Helsingin kaupungin kaupunkisuunnittelulautakunnan kokouksessa 14.5.1969. Kaupunginvaltuutettu Pentti Poukan (kok) johdolla oli 9.4.1969 valmisteltu aloite, jossa ehdotettiin Heimolan purkamisen estämistä ja talon säilyttämistä. Poukan aloitteen mukaan Heimolan talo on arvokas sekä arkkitehtuurinsa että tapahtumahistoriansa puolesta, kuten aloitteen olennaisin sisältö kuuluu: ”Tämä arkkitehti Onni Tarjanteen myöhäisjugendtyylinen rakennus edustaa merkittävällä tavalla aikansa rakennustyyliä ja eduskunnan ensimmäisenä kokoontumispaikkana tärkeää kulttuurihistoriallista monumenttia”.⁶⁸ Tässä on toki huomattavissa pieni asiavirhe - Heimola ei ollut yksikamarisen eduskunnan ensimmäinen kokoontumispaikka vaan ennen Heimolaakin eduskunta oli jo käyttänyt kokoontumispaikkanaan Hakasalmenkadun⁶⁹ vanhaa palokunnantaloa, kuten edellä on todettu. Poukan aloitteessa esitetään lisäksi huoli siitä, että rakennus saatettaisiin purkaa ennen kuin kaupunginvaltuusto saa esittää mielipiteensä asiasta. Aloite päättyy ehdotukseen Heimolan ”säilyttämiseksi ja uusimiseksi kulttuurihistoriallisena muistomerkkinä”.⁷⁰

Kaupunkisuunnittelulautakunnan esittelijän tekemän esityksen mukaiset vastaargumentit huomioivat Poukan aloitteen molemmat puolustusargumentit. Esityksessä kerrataan, että Kaupunginmuseon tehtäväksi oli annettu vuonna 1959 laatia luettelo sivistyshistoriallisesti arvokkaista kohteista Helsingissä yhdessä kaupungin kiinteistöviraston kanssa. Luettelo valmistui vuonna 1961, ja tämän jälkeen se vielä lähetettiin Kaupunginmuseon ehdotuksesta Suomen rakennustaiteen museolle⁷¹ karsittavaksi. Rakennustaiteen museon hallituksen erikseen asettama toimikunta sai työnsä lopulta valmiiksi vuonna 1965. Esittelijä ilmoittaa, että luetteloa valmistellut

⁶⁸ Kaupunkisuunnittelulautakunnan esityslistat 4/1969–6/1969, Cc:11, n:o 22, 14.5.1969 & Kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjat 1969, Ca:6, n:o 22, 14.5.1969. Kaupunginarkisto Helsinki.

⁶⁹ Nykyisin Keskuskatua.

⁷⁰ Kaupunkisuunnittelulautakunnan esityslistat 4/1969–6/1969, Cc:11, n:o 22, 14.5.1969 & Kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjat 1969, Ca:6, n:o 22, 14.5.1969. Kaupunginarkisto Helsinki.

⁷¹ Kyseinen museo on nykyiseltä nimeltään Arkkitehtuurimuseo.

”toimikunta on valintaa suorittaessaan kiinnittänyt huomiota paitsi rakennusten taiteelliseen ja kulttuurihistorialliseen arvoon myös niiden sosiaaliseen ja teknilliseen säilyttämisen- ja uudistamiskelpoisuuteen”. Tämän jälkeen todetaan, että Heimolan talo ei kuulu kyseiseen luetteloon. Näin ollen esittelijän mukaan Heimolan talo ei ole arkkitehtuurinsa puolesta riittävän arvokas säilytettäväksi.

Heimolan kulttuurihistoriallisesta arvosta sanotaan esityksessä puolestaan seuraavaa: ”Esittelijän käsityksen mukaan rakennuksen kulttuurihistorialliset arvot liittyvät lähinnä valtionhallintoon, joten sen säilyttämistä ja uudistamista koskevat toimenpiteet lienee katsottava valtion tehtäväpiiriin kuuluviksi.”⁷² Talon kulttuurihistoriallisia arvoja ei esityksessä siis kiistetty, mutta vastuu Heimolan talon säilyttämispäätöksestä ja siitä mahdollisesti aiheutuvista kuluista siirretään tällä puheenvuorolla kokonaan pois Helsingin kaupungin hartioilta.

Kaupunginhallitukselle lähti asiasta eteenpäin kaupunkisuunnittelulautakunnan puheenjohtaja Ylermi Rungon allekirjoittamana edellä kuvatun esityksen mukainen lausunto sillä lisäyksellä, että tekstissä mainittiin vielä lopuksi talon purkamisen jo alkaneen.⁷³ Kaupunginvaltuusto päätti asiasta lopulta 18.6.1969 siten kuin kaupunkisuunnittelulautakunta oli kaupunginhallitukselle lausunnossaan esittänyt.⁷⁴ Helsingin kaupunki ei siis päättänyt ryhtyä toimiin talon suojelemiseksi. Mikäli asiasta vielä käytiin kesäkuussa keskustelua valtuuston toimesta, ei tuo keskustelu ole päätynyt kaupungin toiminnasta jääneisiin virallisiin dokumentteihin. Toisaalta huomionarvoista on se, että kaupunginvaltuuston päätöshetkellä kesäkuun puolivälissä talon jo pitkälle ehtinyt purku oli varmasti kaikkien valtuutettujen tiedossa viimeistään kesäkuun alun romahdusuutisten myötä. On kyseenalaista, mitä talosta olisi ollut enää tuossa vaiheessa säilytettävissä.

Heimolan kysymys nousi todellisuudessa eduskunnassakin esiin jo ennen kuin Helsingin kaupunkisuunnittelulautakunta ehdotti asian siirtämistä valtion vastuulle.

⁷² Kaupunkisuunnittelulautakunnan esityslistat 4/1969–6/1969, Cc:11, n:o 22, 14.5.1969 & Kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjat 1969, Ca:6, n:o 22, 14.5.1969. Kaupunginarkisto Helsinki.

⁷³ Kaupunkisuunnittelulautakunnan ja kaupunkisuunnitteluviraston kirjejäljennökset 5/1969–8/1969, Da:11, kirje n:o 485, 14.5.1969. Kaupunginarkisto Helsinki.

⁷⁴ Helsingin kaupunginvaltuuston asiakirjat 1969, kaupunginvaltuuston päätökset 18.6.1969 (asia n:o 44). Kaupunginarkisto Helsinki.

Kokoomuksen kansanedustaja Anna-Liisa Linkola tarttui aiheeseen tiistaina 29.4.1969 esittämällä Heimolasta hallitukselle suullisen kysymyksen eduskunnan istunnossa: ”Herra puhemies! Esitän kunnioittaen valtioneuvoston asianomaisen jäsenen vastattavaksi kysymyksen: Aikooko hallitus ryhtyä toimenpiteisiin sen johdosta, että eduskunnan historiaan olennaisesti liittyvä ns. Heimolan talo aiotaan purkaa?”⁷⁵

Linkolan kysymykseen vastasi hallituksen puolesta opetusministeri Johannes Virolainen. Virolainen kertoo hallituksen olleen asiasta yhteydessä Muinaistieteelliseen toimikuntaan, jolta ”saatujen tietojen mukaan Heimolan talo voitaisiin esittää suojeltavaksi historiallisen käyttönsä vuoksi”. Toisaalta Virolainen ilmoittaa myös, että toimikunnan mukaan ”rakennuksella ei ole rakennushistoriallista arvoa, minkä vuoksi Muinaistieteellinen toimikunta ei ole tehnyt suojeluesitystä”. Toisin kuin kaupungin hallinnossa, hallituksen piirissä kuitenkin tunnustetaan Heimolan kulttuurihistoriallinen merkitys Muinaistieteelliseen toimikuntaan nojautuen. Samalla puheenvuorollaan Virolainen silti siirtää Heimolan tapaukseen puuttumisen hallituksen vastuulta takaisin eduskunnalle: ”Hallitus katsookin, että olisi lähinnä eduskunnan asia tehdä historialliselta pohjalta aloite Heimolan talon purkamisen estämiseksi, koska sillä, niin kuin olemme todenneet, on eduskunnan historian kannalta tärkeä merkitys”. Eduskunnassa ei kuitenkaan ryhdytty tarvittaviin toimenpiteisiin aloitteen laatimiseksi. Näin ollen valtionhallinnon osalta jo huhtikuussa Heimolan ”asia oli loppuun käsitelty”, kuten eduskunnan istunnoissa oli tapana käsittelyn päätteeksi todeta.⁷⁶

Tuomo Vartiainen on kuvannut eduskunnan enemmistön tyytyneen Virolaisen vastaukseen, eikä jatkotoimenpiteitä siksi vaadittu. Vartiaisen mukaan eduskuntakäsittely kuitenkin vaikutti siihen, että purkajat ryhtyivät toimeen mahdollisimman ripeästi. ”Tuskin olivat Aloha-teatterin yönäytöksen katsojat päässeet kotiinsa 4. toukokuuta, kun purkaminen alkoi”, luonnehtii Vartiainen tilannetta ja kertoo purkutyön tekijöiden saaneen määräyksen aloittaa työnsä mahdollisimman nopeasti myöhemmin vielä tulossa olevan purkukiellon varalta.⁷⁷

⁷⁵ Valtiopäivät 1969, Pöytäkirjat, ensimmäinen osa, istuntopöytäkirja 29.4.1969. Eduskunnan arkisto Helsinki.

⁷⁶ Sama.

⁷⁷ Vartiainen 2000.

Vaikka kaupunki ja valtio päätyivätkin Heimolan suhteen erilaisiin suosituksiin ratkaisuihinsa, niiden tapa käyttää retoriikkaa on hyvin samankaltaista. Kieli on molemmilla virkamiesmäisen asiallista ja asiakirjoihin tallentuneet mielipiteet ovat kiihottomia, kuten asiaan julkisen hallinnon piirissä yleensä kuuluu. Sekä purkamista puoltavat että sitä vastustavat argumentit ovat perusteltuja, mutta kokonaisuudessaan melko lyhyitä.

4.2 Retoriikka sanoma- ja aikakauslehdissä

Heimolan talon vanhalla paikalla sijaitsevan uudisrakennuksen suunnitellut arkkitehti Toivo Korhonen kirjoitti Helsingin kaupungin korttelin 38 b uudistamissuunnitelmasta lyhyen artikkelin Arkkitehti-lehteen jo vuonna 1967. Kyseinen uudistamissuunnitelma ei koskenut pelkästään Heimolan tonttia, sillä artikkelissaan Korhonen kertoo saaneensa tonttien omistajilta tehtäväkseen suunnitella yhtenäisen ratkaisun Vuorikadun, Kaisaniemenkadun, Mikonkadun ja Hallituskadun rajaamalle alueelle huomioiden myös Kaisaniemenkadun alle tulevan metrosuunnitelman. Korhonen kuitenkin tuo tekstissään suoraan ilmi olevansa tietoinen Heimolaan taloon liittyvästä keskustelusta: ”On esitetty mielipiteitä Mikonkatu 11:n (Lackmannin talo) ja Heimolan säilyttämisestä, vaikka esim. Suomen rakennustaiteen museon laatima luettelo arkkitehtonisesti ja historiallisesti arvokkaista rakennuksista ei mainitse niistä sanaakaan.”⁷⁸ Tällä argumentilla Korhonen onnistuu helposti osoittamaan, ettei hänen suunnitelmansa ole ristiriidassa kaupungin tavoitteellisen rakennussuojelutoiminnan kanssa. Myöhemmin tosin juuri tähän Korhosen tekstiin Arkkitehti-lehdessä viittasivat oletetusti myös Helander ja Sundman pamfletissaan, sillä he käyttivät Heimolan taloa yhtenä esimerkkinä esitellessään sitä, miten Helsingin niin kutsuttua arvorakennusluetteloä käytettiin myös rakennussuojelua vastaan.⁷⁹

Korhosen artikkeli sekä saman Arkkitehti-lehden Helsingin vanhan cityn uudistamisesta laajemmin kertonut osuus kokonaisuudessaan noteerattiin myös Helsingin Sanomissa

⁷⁸ Korhonen, Toivo: Kortteli 38 b ja Pukeva-tavaratalo. Arkkitehti 1–2/1967.

⁷⁹ Helander & Sundman 1970. 76.

perjantaina 28.4.1967. Helsingin Sanomien uutisessa Korhosen toimeksiantoon liittyvä laaja korttelialue on kiinnostavan suoraviivaisesti nimetty ”Heimolan kortteliksi” ja koko suunnitelma ”Heimolan uudeksi kortteliksi”, vaikka kyse on todellisuudessa Heimolan talon aluetta huomattavasti laajemmasta alueesta.⁸⁰ Kyse lienee kuitenkin vain siitä, että Heimolan talo oli kansan keskuudessa niin tunnettu rakennus, että sitä oli hyvä käyttää koko korttelin tunnusmerkkinä. Helsingin keskustan korttelinumerot tuskin olivat tuttuja yhtä monelle lukijalle, joten Arkkitehti-lehden käyttämää termistöä ei ole lainattu suoraan. Tätä tulkintaa puoltaa myös se, ettei uutisessa muuten keskustella Heimolan kohtalosta mitenkään vaan keskitytään puhtaasti kaupungin keskustan uudistamissuunnitelmiin. Kaikki kriittisemmät äänenpainot on jätetty uutisen yhteydessä ilmestyneeseen kommenttiin nimettömäksi jäävältä ”asuntotoimittajaltamme”. Otsikolla ”Helsingin keskustasta tulossa virastoerämaa” julkaistussa kommentissa ollaan otsikon mukaisesti huolissaan siitä, mitä keskustan uudistaminen tekee ihmisten vapaa-ajanviettomahdollisuuksille: ”kahdestatoista vireillä olevasta rakennussuunnitelmasta ei ainoakaan palvele suuren yleisön vapaa-aikaa”. Kommentoijan huoli koskee erityisesti ravintoloiden ja elokuvateattereiden katoamista Helsingin vanhan keskustan alueelta.⁸¹

Heimolan tapauksen kehittymistä seurattiin Helsingin Sanomissa myöhemminkin. 20.3.1969 lehdessä uutisoitiin siitä, että Heimolan talon purkuajankohdasta ja uusien rakennustöiden aloittamisesta ei ollut vielä tehty päätöstä. Uutisessa kerrotaan myös, että Heimolan nykyisten vuokralaisten sopimukset on jo irtisanottu sekä kerrataan uudisrakennuksen suunnitelmaa sen verran, että paikalle on tulossa seitsemän maanpäällistä kerrosta ja kellarikerroksen sisältävä rakennuskokonaisuus. Tilanvarausneuvottelujen sekä asemakaavakysymysten kerrotaan kuitenkin olevan vielä kesken. Uutiseen on haastateltu Suur-Helsingin Osuuskassan toimitusjohtaja Martti Pekkosta, joka kertoo olevansa valmis aloittamaan työt heti, kun suunnitelma ja luvat ovat varmistuneet. Lopuksi uutisessa mainitaan Heimolan toimineen myös ”Suomen yksikamarisen eduskunnan eduskuntatalona vuoteen 1931 saakka, jolloin nykyinen eduskuntatalo valmistui”.⁸² Tämäkin lisäys jatkaa uutiselle tekstityyppinä

⁸⁰ Helsingin vanhaa keskustaa uudistetaan 12 kohteessa. Helsingin Sanomat 28.4.1967.

⁸¹ Helsingin keskustasta tulossa virastoerämaa. Helsingin Sanomat 28.4.1967.

⁸² Heimolan purkuaikaa ei ole vielä päätetty. Helsingin Sanomat 20.3.1969.

ominaista neutraalia linjaa eikä ota tapaukseen kantaa mitenkään - se vaikuttaa olevan uutisessa mukana ikään kuin varmistuksena sille, että lukija muistaa, mistä rakennuksesta ja korttelista uutisessa ylipäänsä olikaan kyse.

Seuraavan kerran Heimola pääsi Helsingin Sanomiin toukokuussa 1969, kun talon purkaminen päästiin aloittamaan. 6.5.1969 ilmestyneessä lehdessä Heimolasta julkaistiin kaksikin tekstiä, jotka poikkesivat merkittävästi perinteisestä uutistyylistä. Teksteistä ensimmäinen otsikolla ”Historiallisen Heimolan purku aloitettiin” kertoo lyhyesti purkamisen aloituksesta. Uutisen kirjoittaja on itse vierailut tapahtumapaikalla ja kuvailee sitä seuraavasti ”Kaaos vallitsi Heimolassa maanantaina: katossa oli ammottavia reikiä, pöly peitti paikoiltaan revityt teatterituolit ja Ville Vallgrenin paljaspyllyinen naispatsas makasi suullaan pakkilaatikossa. Talon purkajia vilisi moukareineen joka paikassa ja Heimolan pyörötorni heilahti”. Tekstin runsas kuvaileva sävy tuo mieleen kaunokirjallisuuden, ja erityisesti alastoman patsaan makaaminen suullaan kuulostaa vahvalta kielikuvalta, jonka takaa lähes haluaisi tulkita löytyvän syvällisempiä merkityksiä: ikään kuin tässä kohdeltaisiin nyt kulttuuria kaltoin monella eri tavalla. Heimolan talon Hallituskadun puoleista julkisivua hallinnut pyörötorni ei sekään varmasti saa uutisessa mainintaa turhaan, sillä juuri tuo osa Heimolasta näkyi paraatijulkisivuna pisimmälle, kun Heimolaa kohti katsottiin Esplanadilta Kluuvikatua pitkin. Uutisen yhteydessä on myös vielä kuva niin kutsutusta Heimolan juhlasalista, jossa eduskuntakin kokoontui. ”Heimolan talon katto on jo hajalla ja Alohan valkokangas poissa. Tässä salissa eduskunta hyväksyi myös Suomen itsenäisyyden julistuksen”, lukee kuvatekstissä.⁸³ Kuvan teksti luo vahvan kontrastin kuvalle, jossa repaleisesta katosta paistaa jo päivänvalo sisään ja salin sisäseinien paneloinnit repsottavat.

Laajempi Heimola-aiheinen teksti saman lehden Kotimaa-osiossa on puolestaan saanut otsikokseen ”Kaksi elokuvateatteria lopetti: Muistojen Heimolan purkaminen aloitettu”. Tämä teksti on todennäköisesti saman toimittajan kirjoittama kuin edellä esitelty lyhempikin uutisteksti, sillä teksti on samaa tyyliä ja sisältää runsaasti havaintoja ja haastatteluja paikan päältä. ”Täällä on valokuvaaminen kielletty, me

⁸³ Historiallisen Heimolan purku aloitettiin. Helsingin Sanomat 6.5.1969.

puramme niin lujaa vauhtia kuin jaksamme, jottei ehdi tulla ministereiltä purkukieltoa”, kerrotaan esimerkiksi työmiesten naureskelleen purkutyoömaalla. Kommentilla viitataan selvästi Heimolan tapauksen eduskuntakäsittelyyn, joka tekstissä käydään myös lyhyesti referoiden läpi.

Työmiehet kommentoivat myös talon huonoa kuntoa ja vakuuttavat sisäseinien koristeiden murenevan käsiin. Heimolan talon maamerkkinä toimivan torninkin kommentoidaan olevan ”vain puutorni” ikään kuin vähäisempänä pidetty materiaali söisi tornilta kaiken siihen muutoin liitetyn arvon. Helanderin ja Sundmanin mukaan tämän tyyppinen talon kunnon vähätteleminen julkisuudessa oli muissakin vastaavissa arvotalojen purkutilanteissa 1960-luvulla tyyppillistä, sillä siitä sai helposti hyvän lisäperustelun purkamista puoltamaan.⁸⁴

Lisäksi tekstissä ääneen pääsee omistajan eli osuuskassan edustajana Tapio Koivula, joka ei usko helsinkiläisten jäävän kaipaamaan Heimolaa siihen liittyvien muistojen takia. ”Jos jotain itketään, niin itketään ehkä kadonneita elokuvateattereita”, hän pohtii. Myönnytyksenä Heimolaa kaipaamaan jääviä kohtaan Koivula kuitenkin kertoo, että talon seinässä oleva sen historiasta kertova kyltti voidaan kuitenkin säästää ja sijoittaa uudisrakennukseen, mikäli kyltti vain saadaan ehjänä talon seinästä irti. ”Toinen mahdollisuus on tehdä uusi kyltti, uuden talon tyyliin ehkä sopivampi”, Koivula ehdottaa toisena vaihtoehtona.⁸⁵ Myöhemmät tekstit kertovat, ettei kylttiasiassa edetty turhan ripeästi, sillä Tuomo Vartiainen kertoo vuonna 2000 ilmestyneessä artikkelissaan eduskunnan ehdottaneen saman vuoden helmikuussa uuden muistolaatan asettamista Yliopistonkadun julkisivuun: Koivulan mainitsema kyltti kun oli päätynyt uuden talon kahdeksannen kerroksen aulaan piiloon ohikulkijoiden katseilta.⁸⁶ Myös Helsingin Sanomien tekstin lopetuksessa on dramaattinen sävy: ”Tiiliskivet ja sementtilohkareet rapisivat katosta Heimolan vanhaan saliin. Käytävällä lasikehyksissä nauroi Marilyn Monroe.”⁸⁷ Lopetus maalailee kuvaa Heimolan olemuksesta talon viimeisinä hetkinä.

⁸⁴ Helander & Sundman 1970. 62.

⁸⁵ Kaksi elokuvateatteria lopetti: Muistojen Heimolan purkaminen aloitettu. Helsingin Sanomat 6.5.1969.

⁸⁶ Vartiainen 2000.

⁸⁷ Kaksi elokuvateatteria lopetti: Muistojen Heimolan purkaminen aloitettu. Helsingin Sanomat 6.5.1969.

Helsingin Sanomien otsikoissa käytetyt muotoilut historiallinen Heimola ja muistojen Heimola eivät ole nekään täysin neutraaleja ilmaisuja. Esimerkiksi sanaa historiallinen käytetään Jorma Kalelan mukaan paljon sellaisissa yhteyksissä, joissa tilannetta ei osata kuvata muilla tavoin. Kalelan kritiikki termin historiallinen ylikäytölle suuntautuu tosin pääosin termiä jatkuvasti viljeleviä historiantutkijoita kohtaan, ja hän toteaa myös, että arkiajattelussa historiallisen hyödyntäminen on hieman eri asia. Arkiajattelussa sanalla halutaan Kalelan mukaan usein ilmaista jonkin olevan normaalista poikkeavaa ja erityistä.⁸⁸ Tämä tulkinta käy järkeen myös lehtiotsikoinnin kohdalla.

Tekstien lukemisen jälkeen jää hieman epäselväksi, mitä Helsingin Sanomissa 6.5.1969 ilmestyneet uutiset kirjoittanut toimittaja on halunnut teksteillään sanoa. Oliko tekstien tarkoituksena herättää jonkinlaista erityistä huomiota Heimolan puolesta? Kuvailevat sanavalinnat kuitenkin poikkeavat perinteisestä uutistekstityypistä jonkin verran. Toisaalta voisi myös ajatella, että reportaasityyppisessä paikanpäältä tapahtuvassa raportoinnissa nähdyn kuvaileminen on lähtökohtaisesti tärkeää, eikä siihen välttämättä sisälly tarkoitettua latausta. Kirjoittaja ei kuitenkaan suoran sanoin kritisoi talon purkamista.

Toisin kuin Helsingin Sanomissa, pääsääntöisesti Heimola nousi sanomalehdissä uutisaiheeksi vasta varsinaisen purkamisen yhteydessä. Esimerkiksi Uusi Suomi uutisoi Heimolasta vasta kesäkuun alussa purkutyömaalla tapahtuneen romahduksen jälkeen peräkkäisinä päivinä 3.6.1969 ja 4.6.1969. 3.6. julkaistu uutinen otsikolla ”Purkutyön alla ollut Heimolan talo sortui: neljä pelastettiin raunioista” kertoo edellisen yön tapahtumista purkutyömaalla. Uutisessa kerrotaan talon kolmen kerroksen sortuneen yön aikana sisäänpäin ja varoitetaan lisäsortumien olevan vielä mahdollisia, minkä vuoksi poliisi on eristänyt alueen. Lisäksi tekstissä kuvataan paljon palomiesten tekemää pelastustyötä talon raunioissa yöpyneiden kodittomien miesten auttamiseksi ulos raunioista. Uutisen yhteydessä on kuva palomiesjoukosta auttamassa viimeisintä ja pahiten kiinni juuttunutta miestä ulos tunnin ahertamisen jälkeen. Palomiehet

⁸⁸ Kalela 2000. 34–35.

nostetaan uutisessa ansaitustikin sankareiksi, joiden ansiosta mitään pahempaa ei päässyt sattumaan.⁸⁹

Uuden Suomen seuraavan päivän uutisessa ”Uudet sortumat eivät uhkaa Heimolan taloa” vahvistetaan, ettei välitöntä vaaraa talon läheisyydessä enää ole. Uutiseen on haastateltu sekä purku-urakoitsijaa että palomestaria, jotka molemmat vakuuttavat vaaratilanteen olevan ohi. Samalla vahvistetaan myös, että poliisin mukaan sortuma oli ollut täysi onnettomuus, jota ei ollut aiheuttanut räjähdys, kuten aikaisemmin oli huhuttu. Romahdusyön tapahtumista oli myös saatu muuta uutta tietoa. Oli käynyt ilmi, että purettavan talon raunioissa oli oleskellut alueen vartiointista huolimatta ainakin 12 koditonta. Muut kuin ne neljä, jotka palomiesten täytyi raunioista pelastaa, olivat kuitenkin ilmeisesti päässeet raunioista ulos omin avuin. Näiden neljän miehen kerrottiin puolestaan saaneen ainoastaan lieviä vammoja ja käyneen sairaalassakin vain tarkastettavana.⁹⁰

Uudessa Suomessa Heimola näyttäytyi siis puhtaasti pääkaupungin uutisaiheena, josta kirjoitettiin, koska purkutyömaalla tapahtui jännittäviä ja odottamattomia asioita. Uutisten yhteydessä ei mainita mitään Heimolan historiasta tai aiemmista käänteistä, eikä uutisen kirjoittajan omaa tulkintaa tai mielipidettä tapahtumista näy tekstissä lainkaan. Uuden Suomen toteuttama verrattain niukka uutisointi Heimolasta on kiinnostava ratkaisu siinä valossa, että suojelualoitteen puuhamiehenä tunnettu kaupunginvaltuutettu Poukka toimi tuohon aikaan lehden päätoimittajana. Poukan valinta oli edetä Heimolan suojeluasiassa valtuuston kautta sekoittamatta Uutta Suomea asiaan, vaikka hän päätoimittajana olisi voinut vaikuttaa lehden linjaan.

Myös Ilta-Sanomissa Heimolan talon purkamisesta tuli Uuden Suomen tapaan uutisaihe vasta romahduksen myötä. Ilta-Sanomienkin uutisoi purkutyömaan tapahtumista 3.6.1969, tosin varsin dramaattisella otsikolla ”Avunhuutoja sortuneesta talosta: 12 miestä jäi loukuun”. Otsikon perusteella varsinainen tapahtumapaikka eli Heimola jää kiinnostavasti pimentoon, ja tärkeimpään rooliin nousee talossa sisällä olleiden ihmisten ahdinko. Toisaalta uutisen yhteydessä on suuri kuva purkutyön alla

⁸⁹ Purkutyön alla ollut Heimolan talo sortui: neljä pelastettiin raunioista. Uusi Suomi 3.6.1969.

⁹⁰ Uudet sortumat eivät enää uhkaa Heimolan taloa. Uusi Suomi 4.6.1969.

olevan Heimolan talon julkisivusta työmaa-aitoineen, joten suurelle yleisölle konteksti on kuvan myötä varsin selvä.

Tämän Ilta-Sanomien uutisen tiedot poikkeavat jonkin verran Uuden Suomen raportoinnista sen suhteen, että Ilta-Sanomissa puhutaan heti 12 niin sanotusta uhrista, jotka olisivat kaikki tämän uutisen mukaan tarvinneet palomiesten apua talon eri puolilta raunioista ulos päästäkseen. Erona Uuteen Suomeen Ilta-Sanomien uutisoinnissa käytetään myös paljon värikkäämpää kieltä, ja yön tapahtumista maalataan jännittävä tarina, joka kuitenkin lopulta päättyy onnellisesti: ”Kuin ihmeen kaupalla kaikki selvisivät vähin vammoin”. Tässä vaiheessa Ilta-Sanomissakaan ei vielä tiedetä sortuman syytä. Se uutisessa kuitenkin mainitaan, että ”salaperäisen räjähdysen mahdollisuutta on alustavien tutkimusten perusteella myös välytetty”.

Muut Heimolaan liittyvät asiat kuin edellisen yön tapahtumat jäävät tässäkin uutisessa enemmän sivuun, mutta eivät kuitenkaan täysin unohtumattomiin. ”Heimolan talo on vuosikymmenien kuluessa kokenut monenlaisia vaiheita. Viimeöinen sortuma on purettavan rakennuksen historian mustimpia.” Näin synkeän arvokkaasti kuuluu uutisen kuvateksti, joka osoittaa uutisen kirjoittajan tuntevan talon historian, mutta ei kuitenkaan lähde avaamaan sitä sen tarkemmin.

Sama uutinen jatkuu vielä lehden takasivulle, jolla haastatellaan asianosaisia. Toisin kuin useiden muiden lehtien uutisten perusteella, Ilta-Sanomat on haastatellut silminnäkijää, joka sanoo kuulleensa paikalla räjähdysen ääntä muistuttaneen kumauksen. Samalla kerrotaan kuitenkin, että purettavasta rakennuksesta löytyneet asetyleeni- ja nestekaasupullot ovat olleet vahingoittumattomia, mikä puolestaan puhuu räjähdysen mahdollisuutta vastaan.⁹¹

Hufvudstadsbladetissa Heimolan purkamisesta uutisoitiin kertaalleen jo 14.5.1969. Otsikon ”Heimola borta sista juli” alla kerrotaan purkamisen aloittamisesta sekä tontin käytön jatkosuunnitelmista, ja uutisen yhteydessä on suuri kuva rakennuksesta. Kuvatekstissä Heimolan taustaa kuvaillaan seuraavasti: ”huset vid Regeringsgatan där vår självständighet proklamerades”.⁹² Minkäänlaiseksi kannanotoksi tätä ei tietenkään

⁹¹ Avunhuutoja sortuneesta talosta: 12 miestä jäi loukkuun. Ilta-Sanomat 3.6.1969.

⁹² Heimola borta sista juli. Hufvudstadsbladet 14.5.1969.

voi tulkita, mutta talon historia on kuitenkin haluttu nostaa mukaan lyhyeenkin tekstiin. Uutisen perusteella vaikuttaa selvältä, että lehdessä on seurattu tiiviisti Helsingin kaupungin elinten tapahtumia. Kaupunkisuunnittelulautakuntahan käsitteli Pentti Poukan aloitetta ensimmäisen kerran kokouksessaan juuri 14.5. eli samana päivänä, kun lehti ilmestyi. Kokouksen esityslistalta tiedon lautakunnan suunnitellusta lausunnosta ja sen sisällöstä saattoi tosin saada jo etukäteen.

Lisäksi myös Hufvudstadsbladet kirjoitti 3.6.1969 yöllisestä romahduksesta Heimolan purkutyömaalla. Uutinen otsikolla ”Ras i Heimola: fyra skadades” on kuitenkin huomattavasti lyhyempi pikku-uutinen muiden lehtien vastaaviin verrattuna, eikä sen yhteydessä ole kuvia tapahtumapaikalta. Uutisen tiedot ovat linjassa Uuden Suomen uutisen kanssa, ja uutisessa puhutaan neljästä taloon loukkuun jääneestä miehestä. Kadun tapahtumapaikan edustalla kuvaillaan olevan lasinsirujen peitossa sekä liikenteeltä suljettuna, ja myös räjähdysten mahdollisesta osuudesta tapahtumiin kerrotaan. Tämä Hufvudstadsbladetin uutinenkin on uskollinen uutisen tunnuspiirteille, ja siinä kerrotaan lyhyesti akuuteimmat tapahtumat huomioimatta Heimolan historiaa sen kummemmin.⁹³

Noin viikon kuluttua eli 10.6.1969 Hufvudstadsbladetissa vielä palataan Heimola-aiheeseen helsinkiläisen kaupunkisuunnittelun tilanteesta laajemmin kertovan tekstin ”Centrumbyggrätt, kollektivtrafik i jätterush till fullmäktige” yhteydessä. Keskustakortteleiden rakennusoikeuskysymyksiä, uusia rakentamissuunnitelmia sekä lähitulevaisuuden joukkoliikenteen kehitystä listaavassa artikkelissa käydään läpi myös Helsingin kaupungin elinten suunnitelmia ja päätöksiä, jolloin myös Heimola nousee esiin. Heimolan osalta kerrotaan, että kaupunginhallitukselta on tullut negatiivinen vastaus Pentti Poukan suojelualoitteeseen sekä todetaan jälleen se suojelua hankaloittava tosiasia, että taloa ollaan jo hyvää vauhtia purkamassa.⁹⁴ Kaupunkisuunnittelulautakunnan vastausesityksen mukaisesti Heimolan asiasta kuitenkin äänestettiin kaupunginvaltuustossa lopullisesti vasta 18.6. eli viikon päästä tämän tekstin ilmestymisestä. Hufvudstadsbladetissa uskallettiin tästä huolimatta

⁹³ Ras i Heimola: fyra skadades. Hufvudstadsbladet 3.6.1969.

⁹⁴ Centrumbyggrätt, kollektivtrafik i jätterush till fullmäktige. Hufvudstadsbladet 10.6.1969.

tehdä jo tulkinta siitä, että aloitteen tehnyt edustajajoukko on liikkeellä liian myöhään Heimolan auttamiseksi.

Myös Kansan uutisissa Heimolasta kirjoitettiin jo toukokuun puolella. Ensimmäinen uutinen 5.5.1969 valitsi kärjekseen elokuvateatterien kohtalon otsikolla ”Helsingistä hävisi 2 elokuvateatteria”. Lyhyt uutinen pureutuu siihen, miten Heimolan purkaminen konkreettisimmillaan vaikuttaa kaupunkilaisten elämään Alohon ja Aritan lopettamisen myötä. Uutinen käsittelee pääkaupungin elokuvateatteritilannetta laajemminkin, ja siinä surkutellaan sitä, ettei lähiöteattereiden perustaminen kiinnosta enää teattereiden potentiaalisia omistajia. Toisaalta taas elokuvateatterien paluuta Heimolan tilalle nousevaan uudisrakennukseenkaan ei pidetä liian korkeiden kustannusten takia mahdollisena. Uutisen päähuomion muualle suuntautumisesta huolimatta uutiseen on lisätty maininta Heimolan taustasta. Talon purkamistöiden kerrotaan alkaneen edellisenä päivänä ja ingressi loppuu seuraavaan toteamukseen: ”Siinä talossa kokoontui aikoinaan itsenäisen Suomen eduskunta istuntoihinsa”.⁹⁵

Noin viikon kuluttua, 15.5.1969, Kansan uutisissa kerrottiin jo tontin seuraavista vaiheista otsikolla ”Liiketalo Heimolan tilalle”. Uutisen kirjoitushetkellä oletetaan, että uutta rakennusta tontille päästään rakentamaan jo seuraavan vuoden tammikuussa. Uutisen otsikko on kuitenkin todellisuudessa hieman harhaanjohtava, sillä lyhyen uutisen pääosa kertoo kuitenkin Heimolan valtuustokäsittelystä. Uutisessa kerrotaan erityisesti tehdystä suojelualoitteesta, ja myös Kansan uutiset tulkitsee Hufvudstadsbladetin tapaan suojelutoimenpiteet liian myöhäisiksi, kun taloa jo kerran puretaan. Uutisessa mainitaan lyhyesti myös kaupunkisuunnittelulautakunnan esittämä näkemys, jonka mukaan Heimolan puolesta toimiminen olisi kuulunut valtiolle.

Muista lehdistä poiketen Kansan uutisissa ei julkaistu kuvituksena kuvia Heimolan purkutyömaalta, vaan uutiskuvassa talo seisoo vielä kokonaisena pystyssä. Syyt tämän valinnan taustalla herättävät kiinnostuksen, mutta ne voivat toisaalta olla käytännön sanelemiakin. Myös Heimolan historiaa tämä uutinen huomioi viikon takaista laajemmin. Talolla kerrotaan olevan ”historiallisia perinteitä”, joista mainitaan sekä

⁹⁵ Helsingistä hävisi 2 elokuvateatteria. Kansan uutiset 6.5.1969.

eduskunnan kokoontuminen talossa noin kahdenkymmenen vuoden ajan vuosina 1911–1930 että vielä erikseen Suomen itsenäisyyden julistuksen hyväksyminen talossa 6.12.1917.⁹⁶

Lisäksi Kansan uutisissakin käsiteltiin purkutyömaan romahdusta 4.6.1969. ”Neljä asunnotonta Heimolan raunioihin” on lyhyt uutinen, jossa kerrotaan neljän asunnottoman miehen loukkaantuneen lievästi, kun purettavan talon kaksi pilaria oli sortunut aiheuttaen romahduksen. Myös kahdeksan muun miehen kuvaillaan majailleen talon vakaammassa takaosassa romahdushetkellä. Uutisessa kerrotaan myös palomestarin näkemys mahdollisesta räjähdyksestä tapahtumapaikalla sekä silminnäkijähavainto, jonka mukaan sortumasta puolestaan ei kuulunut räjähdykseen viittaavia ääniä.⁹⁷

Suomen Sosialidemokraatti taas uutisoi romahduksesta purkutyömaalla 4.6.1969 nimenomaan mahdollisen räjähdysen kautta otsikolla ”Heimolan talon sortumaan saattaa liittyä räjähdys”. Vaikka räjähdys onkin nostettu otsikkoon saakka, kerrotaan uutisessa silti varmana tietona vain se, että yksi talon kerroksista olisi romahtanut sisäänpäin jättäen neljä koditonta miestä jumiin taloon. Muiden talossa majailleiden kahdeksan miehen Suomen Sosialidemokraatti kertoo oleskelleen rakennuksen turvallisemmissa takaosissa. Uutiseen haastatellun silminnäkijän mukaan sortumasta oli kuulunut vain romahdusta muistuttava ääni. Räjähdysen mahdollisuuden puolestaan esittää tässäkin uutisessa palomestari, joka kummastelee, miten muuten lasia ja rappausta olisi voinut lentää niin kauas talosta.

Uutista tukemassa on suurikokoinen kuva, joka on otettu purettavan talon katolta. Kuva näyttää ylimmässä vielä pystyssä olevassa kerroksessa vallitsevan kaaosmaisen tilanteen, jossa seinät ovat sortuneet sisäänpäin ja huoneet ovat täynnä purkujäteromua. Toissayön tapahtumien uutisoinnin ohella Suomen Sosialidemokraatissakin mainitaan kuitenkin Heimolan historia lyhyesti kuvatekstissä: ”Suomen itsenäisyyden ajan ensimmäiset valtiopäivät kokoontuivat aikoinaan Heimolassa”.⁹⁸ Tässä uutisessa on kiinnostavasti valittu historian tietoiskuksi

⁹⁶ Liiketalo Heimolan tilalle. Kansan uutiset 15.5.1969.

⁹⁷ Neljä asunnotonta Heimolan raunioihin. Kansan uutiset 4.6.1969.

⁹⁸ Heimolan talon sortumaan saattaa liittyä räjähdys. Suomen Sosialidemokraatti 4.6.1969.

valtiopäivien kokoontuminen tällaisissa yhteyksissä enemmän käytetyn itsenäisyysjulistuksen sijaan.

Heimolasta - tai oikeammin ehkä Heimolan tontista - kirjoitettiin toki myös talon purkamistöiden jo päätyttyäkin. Uudisrakennuksesta sekä sen toiminnoista uutisoivat erityisesti Helsingin Sanomat ja Ilta-Sanomat. Siinä mielessä Heimola selvästi jäi ainakin elämään, että talon nimeä käytettiin tontista ja uudisrakennuksesta puhuttaessa jatkossakin. Helsingin Sanomissa tontin kuulumisia käytiin läpi seuraavan kerran 17.2.1970 otsikolla ”Heimolan liiketalo valmistuu ensi vuonna”. Lyhyessä uutisessa arvioidaan uuden talon valmistuvan marraskuussa 1971 ja kerrotaan, että talon julkisivusta tulee tiili- ja lasipäällysteinen.⁹⁹

Ilta-Sanomien myöhemmät uutiset vuodelta 1972 todistavat myös puolestaan Heimolan nimen pysyvyydestä talon vaihtumisesta huolimatta. Alkon hankalaa myymälätilannetta varsinaisesti käsittelevässä uutisessa ”Myymälöille vaikea löytää enää paikkoja” kerrotaan kuitenkin, että yksi uusi myymälä on avattu ”aivan Helsingin sydämessä, Hallituskadulla Heimolan talossa”.¹⁰⁰ Myös yleisönosastonkirjoituksessa Ilta-Sanomien Lukijan ääni -palstalla 7.10.1972 uutta rakennusta kutsutaan Heimolan taloksi, joskin lainausmerkein. Huumorintajuinen lukija on harmistunut uuden talon liukuportaiden suunnitteluvirheestä, jonka ansiosta asiakas on vaarassa kompastua, ”vaikkei olisi vielä tullutkaan asioineeksi talon pitkäripaisessa”.¹⁰¹

Heimolan tapauksen aikalaisuutisoinnin sanomalehdissä voi helposti todeta olevan melko neutraalia uutistekstiä, jonka kautta kirjoittajan mielipiteen ei ole tarkoitukseen välittyä lukijalle - mahdollisesti Helsingin Sanomissa 6.5.1969 julkaistuja reportaasimaisia tekstejä lukuun ottamatta. Värikkäällä kielenkäytöllään kaikkien tekstien joukosta erottuu jokseenkin myös Ilta-Sanomissa 3.6.1969 julkaistu teksti. Toisaalta Ilta-Sanomat erottuu joka tapauksessa muista tarkastelun kohteena olleista sanomalehdistä siinä mielessä, että se on niin kutsuttu iltapäivälehti, jolle hieman rohkeamman kielenkäytön voidaan muutenkin ajatella olevan tyypillistä.

⁹⁹ Heimolan liiketalo valmistuu ensi vuonna. Helsingin Sanomat 17.2.1970.

¹⁰⁰ Myymälöille vaikea löytää enää paikkoja. Ilta-Sanomat 25.8.1972.

¹⁰¹ Heimolan kompastuskohdat. Ilta-Sanomat 7.10.1972.

Pääsääntöisesti keskustelun Heimolan talon purkamisesta sanomalehdissä voidaan kuitenkin sanoa etenevän selkeästi varsinainen uutistapahtuma edellä. Talon purkamista koskevissa uutisissa muistetaan kyllä usein mainita jokin yksityiskohta Heimolan historiasta, mutta mitään kannanottoja näistä teksteistä on mahdotonta löytää. Heimola-uutisten kirjoittajina kaikissa lehdissä toimivat nimettöminä esiintyvät rivitoimittajat, ja median suurin kiinnostus tuntuu asiassa suuntautuvan purkutyömaalla tapahtuneeseen romahdukseen ja erityisesti räjähdysen mahdollisuudella spekulointiin tässä yhteydessä.

Tästä kaikesta huolimatta muun muassa Antti Manninen ja Tuomo Vartiainen ovat kuitenkin jälkikäteen kirjoittaneet Heimolan talon purkamiseen liittyneestä suuresta kohusta. Lehtijuttujen läpikäymisen jälkeen on varsin selvää, että tällä he eivät kuitenkaan viittaa ainakaan sanomalehdissä käytyyn keskusteluun, josta kohun aineksia ei voi saada kasaan. Vaikuttaa ennemminkin siltä, että ilman Heimolassa purkutyövaiheessa tapahtunutta romahdusta talon purkamisesta kertova uutisointikin olisi jäänyt nykyistä huomattavasti vähemmälle. Kohulla viitataan näin ollen selvästi asian saamaan huomioon poliittisissa elimissä eli kaupungin- ja valtionhallinnon piirissä.

4.3 Retoriikka ja aika

Kuten edellä on osoitettu, on aikalaisuutisointi Heimolan talon purkamisesta ollut kielellisesti varsin neutraalia ja eikä teksteissä ole pyritty ottamaan vahvasti kantaa purkamiseen. Tilanne muuttuu kuitenkin merkittävästi, kun tarkastellaan purkamisen jälkeen Heimolan talosta kirjoitettuja tekstejä. Menneisyyteen sijoittuvaa toimintaa koskevat tekstit ovat tässä tapauksessa kieliasultaan huomattavasti värikkäämpiä ja monimuotoisempia - ikään kuin jälkikäteen olisi helpompi kommentoida asioita rohkeammin.

Vilhelm Helanderin ja Mikael Sundmanin Kenen Helsinki -pamfletissa vuodelta 1970 Heimolan talon purkamista luonnehditaan kuvateksteissä seuraavasti: ”Suomen Itsenäisyyden Juhlavuonna 1967 päätettiin purkaa: 1. Heimola. Tässä salissa julistettiin Suomen itsenäisyys. 2. Entinen VPK:n juhlasali. Tähän saliin kokoontuivat Suomen

ensimmäiset yksikamariset valtiopäivät.”¹⁰² Tekstissä korostetaan purkamispäätöksen syntyneen nimenomaan vuonna, jona Suomen itsenäistymisestä on kulunut tasavuosikymmeniä, vaikka vuodella ei käytännössä ole yhteyttä purkamispäätöksen syntymisen kanssa. Itsenäisyyden mainitseminen tässä yhteydessä kuitenkin korostaa purkamisen kyseenalaisuutta tavalla, joka sopii hyvin pamflettityyppisen tekstin luonteeseen. Teksti onnistuu myös taitavasti välittämään kirjoittajien mielipiteen talon purkamisesta, vaikka mielipidettä ei tässä yhteydessä suoraan kerrotakaan.

Kuvatekstin loppuosa jatkaa samalla linjalla aikalaisten syntejä yksi kerrallaan listaten: ”Kulttuurihistoriallisia arvoja ei otettu huomioon. Muinaistieteellinen Toimikuntakaan ei valvonut historiallisesti arvokkaiden rakennusten kohtaloa. Kaiken lisäksi salit olivat käyttökelpoisessa kunnossa, ja niitä olisi tarvittu moneen eri käyttötarkoitukseen, kaupunkilaisten kokoontumistiloiksi ja luentosaleiksi.”¹⁰³

Palaan tässä yhteydessä myös Nils Erik Wickbergin aiemmin esiteltyyn tekstiin ”Hävittää ja uudistaa”, jossa hän käsittelee Heimolaa yhtenä esimerkkinä käydessään läpi pääkaupungin keskustasta purettuja uusrenessanssi- ja jugendtaloja. Vuonna 1982 ensimmäistä kertaa julkaistussa tekstissään myös Wickberg kiinnittää huomionsa siihen, että Heimolan purkaminen ajoittuu melko sopivasti yhteen Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuhlan kanssa. ”Entinen istuntosali, jota myöhemmin käytettiin elokuvateatterina, olisi luonnollisesti pitänyt ennallistaa ja sisustaa valtiopäivämuseoksi. Itseään kunnioittava kansakunta olisi viettänyt itsenäisyytensä 50-vuotisjuhlaa pelastamalla salin, jossa se aikoinaan oli julistettu itsenäiseksi,” hän kirjoittaa. Argumentoinnillaan Wickberg vetoaa lukijan kansallistunteeseen puhumalla itseään kunnioittavasta kansakunnasta. Hän myös ovelasti leimaa muun kuin Heimolan säästämisen suorastaan luonnottomaksi toiminnaksi esittämällä, että vähintäänkin talon sali ”luonnollisesti” olisi pitänyt säästää. Lisäksi Wickbergin Heimolaa käsittelevän tekstinpätkän lopetuksena toimii vielä voimakas ja 1960-luvun käytäntöjä selvästi halveksiva ilmaus ”mutta ahneus voitti kuten tavallista”.¹⁰⁴

¹⁰² Helander & Sundman 1970. 59.

¹⁰³ Sama.

¹⁰⁴ Wickberg 1982/1993. 45–46.

Näistä kahdesta edellä esitellyistä teksteistä käy kiinnostavasti ilmi Helanderin, Sundmanin ja Wickbergin olleen kaikkien yhtä mieltä siitä, että Heimolan kohtalosta päätettiin tosiasiaa jo vuonna 1967, kun Helsingin Osuuskassa esitteli talon tontille suunnittelemaansa uutta käyttöä. Näin siitakin huolimatta, että kaupungin ja eduskunnan puolesta esitettiin vielä kaksi vuotta tätä myöhemmin todellisia aloitteita talon säästämiseksi.

Myös Tuomo Vartiaisen artikkeliin on viitattu tässä tutkimuksessa jo useamman kerran, mutta otan senkin käsittelyyn vielä uudelleen tässä kohden. Jo Vartiaisen tekstin alun ingressi ottaa vahvasti kantaa Heimolan purkamiseen: ”Kansakunnan sivistystä mitataan sen tavassa suhtautua omaan menneisyyteensä. Yksi vakavimpia barbaarien hyökkäyksiä Helsingissä on ollut vanhan Heimolan talon tuhoaminen kolmekymmentä vuotta sitten.” Kansakunnan sivistykseen, kuten tässä tapauksessa tai vaihtoehtoisesti kansakunnan kunniaan vetoaminen, kuten Wickbergin tekstissä, näyttää olevan rakennussuojelukeskustelulle tyypillistä argumentointia.

Samoin tyypilliseltä vaikuttaa myös mielipiteiden esittäminen faktaluontoisina, mistä hyvänä esimerkkinä Vartiaisen tekstissä toimii muun muassa toteamus ”talo oli hieno ja Tarjanne huomattava arkkitehti”. Asia esitetään lyhyesti ja ytimekkäästi ikään kuin perustelut olisivat jotenkin liikaa. Vahvaa lukijaan vetoamista Vartiaisen tekstissä edustaa myös Heimolassa tapahtuneiden merkittävien asioiden kokoaminen pitkäksi ja sitä kautta vakuuttavaksi listaksi, jota jo tämän tutkielman johdannossa kuvasinkin.¹⁰⁵

Toisaalta aiheesta on jälkeinpäin voitu kirjoittaa myös neutraalimpaan sävyyn, mistä esimerkkinä toimii Eeva Järvenpään Helsingin Sanomien korttelisarjan teksti ”Heimolan talosta jäi eduskunnan puhujanpönttö” vuodelta 2006. Järvenpään tekstistä ei löydy edellä esitellyille teksteille tyypillisiä Heimolan kohtalosta järkyttyneitä kommentteja tai lukijan tunteisiin vetovia ilmaisuja. Hän kirjoittaa talon viimeisistä käänteistä toteavaan sävyyn huomioiden erityisesti Heimolasta jääneen taideirtaimiston tilanteen ja loppusijoituspaikat.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Vartiainen 2000.

¹⁰⁶ Järvenpää 2006.

4.4 Rakennussuojelu ja arvot

Laura Tuominen on ympäristöministeriölle tekemässään selvityksessä tutkinut 1900-luvun rakennuskannan suojeluun liittyviä erityishaasteita. Vuonna 1992 julkaistu selvitys pureutuu ongelmiin, joita voi syntyä, kun uudempaa rakennuskantaa rakennussuojelun piiriin nostettaessa ei erikseen huomioida kyseisen aikakauden rakentamisen erityispiirteitä.¹⁰⁷ Vaikka selvitys keskittyykin niin sanottuun uudemman ajan arkkitehtuuriin, jonka perinteisesti määritellään Suomessa alkavan vasta funktionalismin esivaiheista 1920-luvulla, on se siinä mielessä ajankohtainen myös Heimolan kannalta, että se nostaa yleisellä tasolla esiin haasteita, joita aikaisemmin suojelun ulottumattomissa olleiden kohteiden ainutlaatuisuuden arviointiin liittyy. Kuten edellä on esitetty, on 1960-luvulla toteutetussa rakennussuojelussa keskitytty huomattavasti Heimolaa vanhempaan rakennuskantaan.

Tuominen on käsitellyt yleisön suhtautumista vanhoihin rakennuksiin myös kokoelmateoksessa vuonna 2001 julkaistussa artikkelissaan ”Arvot ja arvottaminen”. Tekstissään hän jakaa rakennetun ympäristön arvoista keskustelua käyvät henkilöt neljään eri ryhmään: arvosubjektivisteihin, relativisteihin, objektivisteihin ja konstruktivisteihin. Näistä arvosubjektivistille arvon osoittamiseen riittää se, että on todistetusti olemassa henkilöitä, jotka kohdetta arvostavat. Relativistin mukaan kohde saa arvonsa vasta suhteessa johonkin, kuten olemassa olevaan yhteisöön tai kulttuuriin. Objektivistipuolesta pitää kohdetta itsessään arvokkaana silloin, kun se todella sitä on. Konstruktivistisen näkemyksen mukaan arvo syntyy vasta arvoja luovan toiminnan myötä, mutta se on kytköksissä ja riippuvainen kohteen omista ominaisuuksista. Näistä neljästä Tuominen itse pitää konstruktivistista lähestymistapaa yleisimpänä.¹⁰⁸

Heimola-puheenvuoroissa nämä Tuomisen kuvaamat roolit näyttäytyvät siten, että kaupunginvaltuutettu Poukan aloitteesta voi Tuomisen luokittelun mukaan löytää etenkin konstruktivistisia piirteitä. Aloitteessa vedottiin sekä Heimolan talossa

¹⁰⁷ Tuominen, Laura: 1900-luvun rakennusperintö. Luettelointi- ja suojelukysymyksiä.

Ympäristöministeriön kaavoitus- ja rakennusosasto, selvitys 8/1992. Ympäristöministeriö, Helsinki 1992.

¹⁰⁸ Tuominen, Laura: Arvot ja arvottaminen teoksessa Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö, Museovirasto & Rakennustieto Oy, Hämeenlinna 2001. 182–183.

tapahtuneisiin merkittäviin asioihin että talon rakennustaiteellisiin ominaispiirteisiin. Kaupunkisuunnittelulautakunnan vastaus puolestaan edustaa ennemmin relativistista näkemystä. Vastauksessahan todettiin, että ”rakennuksen kulttuurihistorialliset arvot liittyvät lähinnä valtionhallintoon” eli rakennuksen arvo määrittyy suhteessa valtionhallintoon. Eduskunnassa ministeri Virolaisen vastaus kansanedustaja Linkolan suulliseen kysymykseen seuraa samaa relativistista linjaa Heimolan talon eduskuntaan kytköksissä olevaan historiaan nojaten. Sanomalehtien uutistekstejä Tuomisen rooleihin ei tietenkään voida perustellusti sovitella, mutta Heimolan purkamista jälkikäteen kritisoineissa teksteissä voi yhtenäisenä ryhmänä nähdä sekä arvosubjektivistisia että konstruktivistisia piirteitä.

Taidehistorioitsija Riitta Nikula on havainnut, että rakennetun ympäristön puolesta argumentoivissa puheenvuoroissa vedotaan pääsääntöisesti joko rakennuksen ikään tai kauneuteen. Näistä kahdesta ikä on huomattavasti helpommin konkretisoitavissa. Numeerisen esitystavan kiistattomuuden ansiosta rakennuksen iästä saa selkeän argumentin. Yleensä argumentti tuntuu sitä painavammin olevan rakennuksen puolella, mitä vanhemmasta rakennuksesta on kyse.¹⁰⁹

Kauneusargumenttia puolestaan on Nikulan mukaan paljon vaikeampi käyttää vakuuttavasti. Tähän vaikuttaa sekä jo se, että meillä on paljon erilaisia yleisesti tunnettuja sanontoja ja luonnehdintoja kauneudesta että se, että viime kädessä kauneus on arvo. Ymmärrys siitä, mitä kauneus merkitsee ja onko se kuinka tärkeää, on arvoille tyypilliseen tapaan jatkuvassa muutoksessa.¹¹⁰

Kun Nikulan havaintoja vertaa siihen, mitä Heimolasta on eri aikoina kirjoitettu, on huomattavissa, etteivät ikä- ja kauneusarvot ole vahvasti edustettuina argumentteina Heimola-puheenvuoroissa. Suoraan niihin ei vedota juuri lainkaan, mutta toisaalta kauneus on tässä yhteydessä myös terminä hankala. Sillä voidaan katsoa olevan lähes rajattomasti synonyymiluonteisia sanoja. Kauniin sijaan esimerkiksi Vartiaisen

¹⁰⁹ Nikula, Riitta: Rakennetun ympäristön arvoista teoksessa Rakennusperinnön tulevaisuus. Puheenvuoroja teemavuoden aiheista. Ympäristöministeriö & Rakennustieto Oy, Tampere 2004. 7.

¹¹⁰ Nikula 2004. 7–8.

tekstissä mainittiin Heimolan olleen hieno, minkä voi tulkita tarkoittavan suunnilleen samaa asiaa.

Suojelukysymyksiin perehtynyt arkkitehti Maire Mattinen ajoittaa monumenttien suojelun alun taidehistorioitsija Alois Rieglä mukailleen antiikin aikaan. Tällöin pystytettiin erilaisia monumentteja, joiden tarkoitus oli jäädä muistuttamaan jälkipolvia menneistä teoista ja tapahtumista. Näin suojelu ikään kuin välillisesti jo sisältyi monumentin olemassaolon ideaan. Tästä eteenpäin Mattinen näkee suojeluidean kehittyneen erityisesti renessanssin myötä, jolloin heräsi ihannoiva ja suurempi kunnioitus mennyttä aikaa kohtaan. Vähitellen syntynyt monumentin tai rakennuksen ikään perustuva suojelu on Mattisen mukaan perusidealtaan kovin yksinkertaista: ”mitä vanhempi rakennus, sitä suuremmalla todennäköisyydellä se on myös ainoa laatuaan ja tästäkin syystä historiallisesti arvokas”. Lisäksi ihmisten mielissä ”iän myötä rakennus imee itseensä paitsi patinaa myös historiaa ja ihmisten kohtaloita”.¹¹¹

Saman ikäarvon Mattinen näkee edelleen 2000-luvulla vaikuttavan siihen, mitä rakennuksen arvosta yleisesti ajatellaan: ikä on edelleen yksi keskeisimmistä arvoon vaikuttavista tekijöistä. Syynä tähän on Mattisen mukaan se, että ikäarvo on mitattavissa numeroin eli sitä voidaan helposti pitää objektiivisempänä kuin muita arvoja. Mattinen on siis tässä samoilla linjoilla Nikulan kanssa. Mattinen kuitenkin kehittelee suojeluarvojen problematiikkaa pidemmälle ja huomauttaa, että ikäarvokin voi aiheuttaa ristiriitoja eri suojeluarvojen välille. Joissakin maissa lainsäädäntö suoraan määrittelee riittävän ikäarvon, mikä voi estää nuorempien rakennusten suojelun kokonaan. Muista tyypillisistä arvoristiriidoista Mattinen mainitsee rakennuksen käyttöarvon ja kulttuurihistoriallisen arvon välisen ongelman. Toinen näistä yleensä laskee toisen arvon kasvaessa.¹¹²

Mattinen nostaa esiin myös arvokeskustelun ikäsuusongelman: voiko objektiivisia arvoja olla olemassa? Ikään kuin vastauksena tähän kysymykseen Mattinen esittelee joukon tapoja eritellä arvoja. Näistä kenties käyttökelpoisin Heimolaan suhteutettuna

¹¹¹ Mattinen, Maire: Aika merkitsee teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014. 146–147.

¹¹² Sama. 147–148.

on Rieglin tapa jakaa arvot kahteen aikasidonnaiseen kategoriaan: muistoarvoihin ja nykyaikaan sidottuihin arvoihin.¹¹³

Rakennussuojelun arvoista ja arvotuksista on kirjoittanut myös taidehistorioitsija Petri Vuojala, joka on lähestynyt aihetta enemmän restauroinnin näkökulmasta. Vuojala lähtee tarkastelussaan kuitenkin liikkeelle rakennussuojelulaista, joka vaikuttaa suoraan myös restaurointiin. Hän tuo ilmi, että vuonna 2010 voimaan tulleessa laissa rakennusperinnön suojelusta arvotkin saavat konkreettista huomiota: suojelukohteista tulee lain mukaan tehdä ”kulttuurihistoriallinen analyysi ja arvottaminen”. Vuojala tulkitsee, että lain selitysosan perusteella rakennussuojelulain arvokäsitteet nojaavat paljolti samaan Alois Rieglin luomaan käsitteistöön, johon myös Mattinen tekstissään viittasi.¹¹⁴

Heimolan kohdalla on selvää, että muistoarvoja rakennukseen liittyy valtavasti: näitä ovat kaikki tapahtumat, joiden näyttämönä talo on saanut toimia. Ne myös esiintyvät jollakin tavalla lähes kaikissa Heimolaan liittyvissä teksteissä. Heimolan historiaan liittyviin merkittäviin tapahtumiin viitattiin suurimmassa osassa niitäkin tekstejä, joissa ei pyritty argumentoimaan Heimolan suojelemisen puolesta.

Nykyaikaan sidotuista arvoista ei puolestaan puretun rakennuksen kohdalla suoranaisesti voida puhua, mutta toisaalta niihinkin on viitattu myös talon purkamisen jälkeen kirjoitetuissa teksteissä. Helander ja Sundmanhan esittivät, että Heimolan talon käyttöarvo olisi ollut huomattava. Heidän mukaansa Heimolan salit olivat hyvässä kunnossa, ja niitä olisi tarvittu kaupunkilaisten kokoontumistiloiksi ja luentosaleiksi.¹¹⁵ Myös Wickberg esitti Heimolalle uutta käyttöä valtiopäivämuseoksi muutettuna.¹¹⁶

¹¹³ Sama. 148–152.

¹¹⁴ Vuojala, Petri: Paradoxseja. Ajatuksia arvoista ja arvojen arvotuksesta restauroinnissa teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014. 129–134.

¹¹⁵ Helander & Sundman 1970. 59.

¹¹⁶ Wickberg 1982/1993. 45.

4.5 Keskustelu kulttuurihistoriallisista arvoista

Johdannossa liitin Heimolan talon purkamisen osaksi kulttuurihistoriallisista arvoista käytävää keskustelua. Kyseessä on haastava keskusteluteema, jonka alan asiantuntijatkin usein mieltävät vaikeaksi. Seuraavassa vertailen lyhyesti joitakin suomalaisessa kulttuurihistoriakeskustelussa esitettyjä näkemyksiä, joihin peilaan myös Heimola-keskustelun aineksia.

Laura Tuomisen mukaan jonkin kohteen kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta arvottaminen on käytännössä kyseessä olevan objektin arvioimista sen jälkipotentiaalin perusteella. Tuominen osoittaa kulttuurihistoriallisen arvottamisen lähteneen liikkeelle arkeologian piiristä ja huomauttaa, että erityisesti tavaroiden arvoa ovat perinteisesti kasvattaneet arvokkaat materiaalit, vaativa valmistusmenetelmä, laadukas työn jälki sekä mahdollinen tunnettu valmistaja. Lisäksi Tuominen esittää, että kaikki ihmisen tekemä vanha ja säilynyt herättää nykyihmisissä kunnioitusta historiallisena todistuskappaleena, jonka kautta on mahdollisuus aistinvaraisesti tuntea yhteys menneisyyteen helpommin kuin ilman kyseistä todistuskappaletta.¹¹⁷

Museoviraston pääjohtajana aikaisemmin toiminut Henrik Lilius muotoilee asian kovin samaan tapaan kuin Tuominenkin. Hän kuvaa, kuinka ”kulttuuriperinnön vaaliminen tyydyttää ihmisen tarpeen kokea itsensä aikaan sidotun fyysishistoriallisen prosessin mielekkäänä osana”. Syynä tälle tarpeelle Lilius pitää lineaarista aikakäsitystä, joka on hänen mukaansa jopa yksi ihmisen muista lajeista erottavista ominaispiirteistä. Toinen syy kulttuuriperinnön vaalimisen taustalla on ihmisen kyky ja halu sitoutua sekä ympärillään oleviin sosiaalisiin kokonaisuuksiin että fyysisiin ympäristöihin. Koska Lilius pyrkii pohdintoissaan pääsemään varsin syvälle ihmisyyteen, on erityisen harmillista, että käytännön tasolla hänen pohdintansa jäävät lopulta hieman kesken. Lilius toteaa, että ”on erotettava toisistaan se osa aineellisesta kulttuuriperinnöstä, jolle perustelluista syistä annamme niin suuren arvon, että haluamme säilyttää sen, koemme sen arvokkaana ja haluamme siirtää sen myös jälkipolville”. Keskenäiseksi

¹¹⁷ Tuominen 2001. 183–184

pohdinta jää siltä osin, ettei Lilius anna mitään konkreettisia työkaluja mainitsemiensa perusteltujen syiden käsittelemiseen, vaikka hän tiedostaa ja esittääkin, ettei kaikkea voida pyrkiä säilyttämään.¹¹⁸

Liliuksen tekstin kanssa samassa artikkelikokoelmassa julkaistussa artikkelissaan Maire Mattinen haastaa Liliuksen esittämän ihmisen aikakäsityksen esittämällä, ettei ihmisellä ole erityistä aika-aistia tai synnynnäistä ajantajua. Lineaarista ajantajuakin hän pitää vain länsimaisen kulttuurin ja teollisen toiminnan tuotteena. Tästä huolimatta aika on Mattisenkin mukaan merkittävä peruste kulttuurihistoriallisen suojelun taustalla.¹¹⁹

Kuten monista Heimolasta purkamisen jälkeen kirjoitetuista teksteistäkin kävi ilmi, yksi yleinen argumentti suojelun kohteeksi toivotun rakennuksen puolustukseksi on vetoaminen vastuuseen yhteisen omaisuuden puolustamisesta kulttuurihistoriallisen kohteen nimissä. Tämä on tunnistettu myös kulttuuriperinnön tutkimuksen piirissä. Petri Vuojala on muotoillut ajatuksen seuraavasti: ”Kulttuuristen arvojen säilyttäminen on yhteisön kulttuurisen tahdon ja sivistyksen mittari. Arvojen säilymisen perusedellytyksenä on tietysti yhteisön keskuudessa vallitseva kulttuuriperinnölle myönteinen tahtotila, jolloin rakennushistorialliset arvot koetaan yhteisesti absoluuttisiksi, ja siksi mittaamattoman arvokkaiksi.” Tämän ajatuksen taustalla vaikuttaa se, että nimenomaan fyysiseen rakennusperintöön on Vuojalan mukaan helppoa muodossa sitoutunut erityisen paljon yhteistä kulttuuri-identiteettiä tukevaa arvopääomaa.¹²⁰

Huomionarvoista on myös se, että keskustelu kulttuurihistoriallisista arvoista ei ole uusi ilmiö, vaan jo vuoden 1974 rakennussuojelukomitean mietinnössä katsottiin tärkeäksi määritellä, mistä asiassa on kyse. Kulttuurihistoriallinen suojelu on mietinnössä määritelty rakennussuojeluksi, joka painottaa erityisesti abstrakteja käyttöarvoja. Abstrakteja käyttöarvoja puolestaan mietinnön määritelmien mukaan

¹¹⁸ Lilius, Henrik: Miksi vaalimme aineellista kulttuuriperintöä? teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014. 29–32.

¹¹⁹ Mattinen 2014. 145–146.

¹²⁰ Vuojala 2014. 131.

ovat esteettiset, rakennushistorialliset ja historialliset arvot sekä ainutlaatuisuustyypillisyy- ja miljööarvot.¹²¹

¹²¹ Komiteanmietintö 1974. VI.

5. Yhteenveto

1960-luvulla rakennussuojelun toteutumisen suurimpana esteenä oli se, että rakennussuojelulliset tavoitteet ajautuivat usein ratkaisemattomiin ristiriitoihin kiinteistön omistajien tavoitteiden kanssa. Vuosikymmenen kuluessa rakennussuojelua käsittelevissä puheenvuoroissa mielipiteet muuttuivat kuitenkin suojelua kohtaan myönteisimmiksi, ja niissä toivottiin uusia keinoja rakennussuojelun edistämiseksi. Tällaisessa tilanteessa purettiin vuonna 1969 myös Heimolan talo, jonka suojelusta käytiin omat keskustelunsa eri tahoilla.

Hieman ennen Heimolan talon purkamista kaupungin ja valtion elimissä syntyneissä puheenvuoroissa korostui virkamiesmäisen asiallinen tapa käyttää retoriikkaa. Sekä purkamista puoltaneet että sitä vastustaneet argumentit olivat perusteltuja ja kiihkottomia. Sanomalehdissä Heimolaan liittyvien uutisten kirjoittajina toimivat puolestaan nimettöminä esiintyvät rivitoimittajat, ja uutisointi eteni pääsääntöisesti varsinainen uutistapahtuma edellä. Talon purkamista käsittelevissä uutisissa saatettiin kyllä mainita joitakin yksityiskohtia Heimolan historiasta, mutta kannanottoja aiheesta ei uutisteksteissä esitetty. Vahvin kritiikki Heimolan talon purkamista kohtaan osoitettiin kuitenkin vasta siinä vaiheessa, kun talon suojeleminen ei enää ollut mahdollista.

Analyysin perusteella voidaankin esittää, että äänenpainot Heimolaa käsittelevissä teksteissä muuttuvat ajan myötä kärkkäämpään suuntaan. Närkästys talon purkamisesta ilmenee teksteissä voimakkaimmin vasta purkamisen jälkeen, mitä voisi kutsua jälkiviisaudeksi. Tämän voi toisaalta sanoa olevan melko ymmärrettävää. Kontekstiin sijoitettuna Heimolan aikaan ei ollut vielä juurikaan esimerkkejä tapauksista, joissa olisi puututtu yksityisomistuksessa olevien rakennusten purkamispäätöksiin. Vuoden 1964 rakennussuojelulaki olisi tämän teoriassa voinut mahdollistaa, mutta kuten edellä on esitetty, oli asian käytäntöön eteneminen hidasta.

Jo tapahtuneen asian kritisointi jälkikäteen on myös huomattavasti helpompaa kuin ajankohtaiseen aiheeseen puuttuminen. Tapahtunut on tällöin tosiasia, johon ei voi mitenkään enää vaikuttaa, joten kirjoittaja on ikään kuin turvassa. Sen sijaan

aikalaisena purkupäätöstä kritisoiva tekee itsestään jossakin määrin tapahtumaan osallisen siitä kirjoittamalla. Kun kirjoittaja osallistuu ajankohtaiseen keskusteluun, hänet nähdään helposti asian yhtenä osapuolena, mikä tuo hänelle tietynlaista valtaa asiassa. Tämä valta ei kuitenkaan ole samanlaista kuin esimerkiksi tontin omistajilla ja muilla mahdollisilla päätöksentekijöillä, mutta kirjoittajan argumenttejaan saatetaan silti arvioida samoin kriteerein kuin muidenkin keskusteluun osallistuvien kannanottoja. Koska kirjoittajalla ei ole asiassa kuitenkaan todellista päätösvaltaa, hänen argumenttinsa täytyy olla erityisen hyviä voidakseen tulla otetuiksi huomioon.

Antti Manninen esitti tekstissään kysymyksen siitä, voisiko tapaus Heimola tapahtua uudestaan 2000-luvulla.¹²² Suoraa vastausta kysymykseen on tietenkin mahdoton antaa, mutta varmaa on ainakin se, että 2000-luvulla jugendtalojen purkamiseen suhtaudutaan yleisellä tasolla yksimielisen kielteisesti. Nykytilanteeseen oman vaikutuksensa antaa tietysti jugendtalojen määrää maassa tuntuvasti rokottanut 1960-luku, mutta myös nykyisen väestön maku. Talon jugendtyylistä muistetaan poikkeuksetta mainita jokaisessa asunnon myynti- ja vuokrailmoituksessa, sillä sen luotetaan herättävän vastaanottajassa poikkeuksetta positiivisia mielikuvia asunnosta.

Arkkitehti Sari Schulman on kirjoittanut, että ”vaikeinta on ottaa kantaa lähimenneisyyteen ja arvostaa edellisen sukupolven aikaansaannoksia”.¹²³ Samaa näkemystä edustavat myös suomalaisesta jugendista kirjoittanut Pirjo Hämäläinen ja Museovirastossa pitkään työskennellyt Ritva Wäre. Hämäläisen mukaan ”tyylihistorian kulkuun kuuluu, että väistyneeseen muotiin suhtaudutaan pian hyvin kielteisesti”. Hän arvioi ylenkatseen jugendin yltä väistyneen 1970-luvulla, mistä lähtien tyyli on ollut pysyvästi suomalaisten suosion ja arvostuksen kohteena.¹²⁴ Wäre puolestaan kirjoittaa, että art nouveau niin sanottuine veltoine viivoineen ei vedonnut 1960-luvun arkkitehteihin ja taidehistorioitsijoihin, jotka ihailivat tuolloin linjakkaampaa modernismia.¹²⁵

¹²² Manninen 2004.

¹²³ Schulman 2011. 161.

¹²⁴ Hämäläinen 2010. 6

¹²⁵ Wäre 2011. 45.

Palaan Mannisen kysymykseen vielä uudelleen toisesta näkökulmasta – voisiko sama tapahtua uudelleen, jos kyse ei olisikaan siitä, että kysymyksellä tarkoitetaan juuri Heimolan tapausta sen todellisilla ominaisuuksilla. Jos siis halutaankin kysyä, voisiko sama tapahtua niin, että tarkoitetaan ylipäänsä kulttuurihistoriallisesti merkittävien tapahtumien näyttämönä toiminutta rakennusta, joka edustaa sellaista tyyliuuntaa, joka nyt 2000-luvulla on vielä yleinen eikä aktiivisimman suojelun piirissä – ja jota ehkä nykyisin jollakin tavalla karsastetaan?

Ainakin 2000-luvulla rakennussuojelun voidaan nähdä olevan huomattavasti selkeämmin ja tiukemmin säänneltyä kuin Heimolan purkamisen aikaan 1960-luvulla. Suojelun lähtökohdat määritellään nykyisin jo perustuslaissa, jonka mukaan jokainen on vastuussa kulttuuriperinnöstä. Vielä vahvemmin suojelukysymykset kytkeytyvät maankäyttö- ja rakennuslakiin, jossa edellytetään kulttuuriympäristön, rakennusperinnön, muinaisjäännösten ja maiseman vaalimista osana kaavoitusta ja rakentamista. Tämän lisäksi on erillinen rakennussuojelulaki, joka kattaa sekä kaava-alueiden ulkopuolisen rakennussuojelun että erityisen merkittävien kohteiden suojelun kaava-alueilla. Kirkollisten rakennusten suojelu puolestaan on osa kirkkolainsäädäntöä. Kaikkien edellä mainittujen lisäksi myös vesilaki, tielainsäädäntö, luonnonsuojelulaki, metsälaki ja maa-aineslaki liittyvät omalta osaltaan rakennussuojeluun. Näissäkin kaikissa on kulttuuriarvojen säästämiseen ja suojeluun viittaavia säädöksiä.¹²⁶

Rakennussuojelun käytännöissä ja lainsäädännössä tapahtuneesta kehityksestä huolimatta on kuitenkin turha kuvitella, että aktiivinen keskustelu rakennussuojelusta ja sen sisällöistä olisi kadonnut tai muuttunut tarpeettomaksi. Esimerkkeinä 2010-luvulla rakennussuojelussa puhuttaneista teemoista toimivat niin sanotun modernin betoniarkkitehtuurin arvostus- ja suojelukysymykset sekä ilmanvaihdon koneellistaminen vanhojen talojen remonttien yhteydessä. Helsingin Sanomien marraskuussa 2016 haastatteleva arkkitehti Aaro Artto on valmis menemään niin pitkälle, että hän luonnehtii Helsingissä jopa olevan käynnissä uuden purkuaallon 1960-luvun malliin. Kohteena Arton mukaan on tällä kertaa uusrenessanssin ja

¹²⁶ Härö, Mikko: Rakennetun kulttuuriympäristön suojelu teoksessa Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö, Museovirasto & Rakennustieto Oy, Hämeenlinna 2001. 185–187.

jugendin sijaan modernismi eli juuri ne 1960- ja 1970-luvuilla rakennetut talot, jotka nousivat tuolloin purettujen rakennusten tilalle.¹²⁷

Toimittaja Katja Marteliuksen tekstissä Artto kertoo olevansa huolissaan siitä, että nyt tehdään jälleen jotain, mitä tulevaisuudessa tullaan katumaan. ”Nyt puretaan jälleen sellaista arkkitehtuuria, jolla ei ajatella olevan mitään arvoa”, hän sanoo. Toisaalta Artto on tullut siihen lopputulokseen, että purkamisissa on kyse enemmän taloudellisista tekijöistä kuin kulttuurillisista, vaikka julkisesta keskustelusta onkin vaikea löytää niin kutsutulle laatikkoarkkitehtuurille puolustajia.¹²⁸ Näyttää siis siltä, että ainakin Artto olisi valmis vastaamaan myöntävästi Mannisen kysymykseen siitä, voisiko Heimolan kohtalo toteutua uudestaan. Toisaalta tilanne ei taida kuitenkaan olla niin huolestuttava, kuin Artto antaa ymmärtää. Modernin arkkitehtuurin puolestapuhujien joukosta löytyy paljon aktiivisia toimijoita, kuten suomalaisen modernismin asiantuntijaorganisaationa toimiva Suomen DOCOMOMO-yhdistys¹²⁹, joka on julkaissut kattavan kuvitetun luettelon suomalainen modernismin merkkirakennuksista.¹³⁰

Toinen aktiivinen keskustelu on käynnissä koneellisen ilmanvaihdon ja suojeltujen rakennusten suhteesta. Vuonna 2013 tiukentuneiden rakennusmääräysten myötä rakennusten energiatehokkuudelle asetetut vaatimukset koskevat myös kaikkea korjausrakentamista. Museoviraston blogissa 22.3.2016 julkaistun kirjoituksen mukaan ongelmaksi on noussut se, etteivät nykyrakentamisen tekniset ratkaisut ja laitteet aina toimi yhdessä vanhempien rakenteiden kanssa. ”Ennen sanottiin, että suojelutalossa vaikeinta on hissien sijoittaminen. Nykyään hankalinta on ilmanvaihtojärjestelmän uudistaminen kerrannaisvaikutuksineen,” blogitekstissä pohditaan. Tilanteen ratkaisuksi blogissa ehdotetaan sitä, että talotekniikan rakentamisessa voisi pelkän

¹²⁷ Martelius, Katja: Säästäkää betoni! Helsingin Sanomat 2.11.2016.

¹²⁸ Sama.

¹²⁹ Documentation and Conservation of Buildings, Neighbourhoods and Sites of Modern Movement.

¹³⁰ Kairamo, Maija & Griffiths, Gareth (toim.): Do.co.mo.mo. Architectural Masterpieces of Finnish Modernism/Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa. DOCOMOMO Suomi-Finland & Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki 2002.

energiätehokkuuden ohella olla tavoitteena yksinkertaisuus ja pitkäikäisyys sekä helppo uusittavuus.¹³¹

Humoristisempaan sävyyn samaa aihetta lähestyy myös arkkitehti Erkki Mäkiö, jonka artikkeli Rakennettu ympäristö -lehdessä on saanut otsikokseen ”Madonsyömät”. Madoilla Mäkiö viittaa tässä yhteydessä rakennuksia puhkoviin peltisiin ilmanvaihtoputkiin. Hänen tekstinsä osoittaa, että myös huumorilla on mahdollista saada huomiota tärkeille asioille. Mäkiön kuvatekstit, kuten ”tutkimuksissa on käynyt ilmi, että peltimadot iskevät rakennuksiin aina kun ne pussitetaan” ja ”salakavala peltimatohyökkäys ullakon kautta pihajulkisivua pitkin pohjakerroksen seinästä sisään” ovat lähes herkullista luettavaa.¹³²

Näiden uudempien keskustelujen ohella on tuotava esiin, että toisaalta myöskään keskustelu Heimolasta ei ole vielä päättynyt. Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuosi 2017 on tälle keskustelulle ilmeisen otollinen ajankohta, mistä kertoo viimeksi 2.12.2017 Helsingin Sanomien mielipideosastolla julkaistu kirjoitus ”Missä Suomi itsenäistyi?”. Tekstin kirjoittanut Daniel Saarinen toivoo, että eduskunta muistaisi nykyistä paremmin paikkaa, jossa Suomi itsenäistyi. Hänen mielestään tällä hetkellä uudisrakennuksen seinässä oleva kulunut muistolaatta ei ole riittävän arvokas eikä informatiivinen, sillä siinä vain mainitaan eduskunnan kokoontuneen samalla paikalla olleessa talossa vuosina 1911–1930 ilman mainintaa itsenäistymisestä. Saarisen mukaan laatan tulisi olla vähintäänkin hienostuneempi, mutta mielellään hän näkisi paikalla myös itsenäistymisestä kertovan patsaan. Lisäksi Saarinen moittii sitäkin, että nykyisen laatan teksti on vain suomeksi.¹³³

Rakennussuojelukeskustelun tärkeitä pohtimisen arvoisia kysymyksiä ajankohdasta riippumatta vaikuttavat olevan ainakin seuraavat: Osataanko edellisen sukupolven arkkitehtien työtä edelleenkin arvostaa samalla tavalla kuin niin sanottua vanhaa eli sellaista, jota yleisesti hyväksytysti pidetään riittävän vanhana ja siksi säilyttämisen arvoisena? Voidaanko koskaan päästä yhteisymmärrykseen siitä, milloin jokin kohde

¹³¹ Holma, Jaakko, Laurila, Anu & Lehtinen, Pekka: Yhteys yksinkertaiseen rakentamiseen on katoamassa. Julkaisu museoviraston blogissa 22.3.2016. <http://blogi.nba.fi/2016/yhteys-yksinkertaiseen-rakentamiseen-katoamassa>. Viitattu 6.11.2017.

¹³² Mäkiö, Erkki: Madonsyömät. Rakennettu ympäristö 2/2016.

¹³³ Saarinen, Daniel: Missä Suomi itsenäistyi? Helsingin Sanomat 2.12.2017.

on kulttuurihistoriallisesti tai muuten riittävän arvokas tullaan säästetyksi? Miten rankasti rakennusta voidaan uudistaa niin, että sitä voidaan edelleen pitää samana rakennuksena alkuperäisine ominaispiirteineen? Parhaita vastauksia näihin kysymyksiin etsitään yhä.

Lähteet

Arkistolähteet

Arkkitehtuurimuseon arkisto Helsinki

Piirustuskokoelma

Kopiot Heimolan talon piirustuksista huhtikuulta 1909. Tarjanne Onni, mappi B/1134.

Valokuvakokoelma

Kuvaaja tuntematon: valokuva 82/1199. Tarjanne Onni, Heimolan talo.

Rista, Simo: valokuvat 46/459, 46/466, 46/469, 46/477, 46/478, 46/480, 46/482 & 46/489. Tarjanne Onni, Heimolan talo.

Kaupunginarkisto Helsinki

Helsingin kaupunginvaltuuston asiakirjat 1969, kaupunginvaltuuston päätökset 9.4.1969 (asia n:o 30) ja 18.6.1969 (asia n:o 44).

Kaupunkisuunnittelulautakunnan esityslistat 4/1969–6/1969, Cc:11, n:o 22, 14.5.1969.

Kaupunkisuunnittelulautakunnan ja kaupunkisuunnitteluviraston kirjejäljennökset 5/1969–8/1969, Da:11, kirje n:o 485, 14.5.1969.

Kaupunkisuunnittelulautakunnan pöytäkirjat 1969, Ca:6, n:o 22, 14.5.1969.

Julkaistut alkuperäislähteet

Valtiopäivät 1946, Asiakirjat, V, Eduskunnan toivomus esityksen antamisesta muinaismuistojen ja sivistyshistoriallisesti merkityksellisten rakennusmuistomerkkien hoitoa koskevan lainsäädännön uudistamisesta 15.3.1946.

Valtiopäivät 1969, Pöytäkirjat, I, istuntopöytäkirja 29.4.1969.

Muinaismuistolaki 17.6.1963/295.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>.

Painetut lähteet

Aikalaiskirjoitukset

Avunhuutoja sortuneesta talosta: 12 miestä jäi loukkuun. Ilta-Sanomat 3.6.1969.

Centrumbyggrätt, kollektivtrafik i jätterush till fullmäktige. Hufvudstadsbladet 10.6.1969.

Heimala, Aarne (toim.): Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu. WSOY, Porvoo 1964.

Heimola borta sista juli. Hufvudstadsbladet 14.5.1969.

Heimolan kompastuskohdat. Ilta-Sanomat 7.10.1972.

Heimolan liiketalo valmistuu ensi vuonna. Helsingin Sanomat 17.2.1970.

Heimolan purkuaikaa ei ole vielä päätetty. Helsingin Sanomat 20.3.1969.

Heimolan talon sortumaan saattaa liittyä räjähdys. Suomen Sosialidemokraatti 4.6.1969.

Helander, Vilhelm & Sundman, Mikael: Kenen Helsinki. Raportti kantakaupungista 1970. WSOY, Helsinki 1970.

Helsingin keskustasta tulossa virastoerämaa. Helsingin Sanomat 28.4.1967.

Helsingin vanhaa keskustaa uudistetaan 12 kohteessa. Helsingin Sanomat 28.4.1967.

Helsingistä hävisi 2 elokuvateatteria. Kansan uutiset 6.5.1969.

Historiallisen Heimolan purku aloitettiin. Helsingin Sanomat 6.5.1969.

Järventaus, Esko: Rakennussuojelulaki ja sen vaatimat käytännön toimet teoksessa

Heimala, Aarne (toim.): Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu. WSOY, Porvoo 1964.

Järventaus, Esko: Rakennusten entistämisestä. Teknillinen aikakauslehti 9/1959.

Kaksi elokuvateatteria lopetti: Muistojen Heimolan purkaminen aloitettu. Helsingin Sanomat 6.5.1969.

Komiteanmietintö 1974:80. Rakennussuojelukomitean mietintö, Helsinki 1974.

Korhonen, Toivo: Kortteli 38 b ja Pukeva-tavaratalo. Arkkitehti 1–2/1967.

Liiketalo Heimolan tilalle. Kansan uutiset 15.5.1969.

Myymlöille vaikea löytää enää paikkoja. Ilta-Sanomat 25.8.1972.

Neljä asunnotonta Heimolan raunioihin. Kansan uutiset 4.6.1969.

Pettersson, Lars: Rakennusmuistomerkkien säilyttämisestä. Valvoja 2/1962.

Purkutyön alla ollut Heimolan talo sortui: neljä pelastettiin raunioista. Uusi Suomi 3.6.1969.

Ras i Heimola: fyra skadades. Hufvudstadsbladet 3.6.1969.

Ruusuvuori, Aarno: Säilyttämisestä. Arkkitehti 1–2/1967.

Saneringsprotest: En kopia är alltid en kopia. Hufvudstadsbladet 26.4.1969.

Sinisalo, Antero: Rakennussuojelun ajankohtaisia kysymyksiä. Kotiseutu 7–8/1966.

Teräsvirta, Einari: Arkkitehti tämän päivän yhteiskunnassa. Arkkitehti 9/1967.

Uudet sortumat eivät enää uhkaa Heimolan taloa. Uusi Suomi 4.6.1969.

Myöhempi kirjallisuus ja artikkelit

Arkkitehtuurimuseon arkkitehtiesittely: Onni Tarjanne
<http://www.mfa.fi/arkkitehtiesittely?apid=16382525>.

Hakala-Zilliacus, Liisa-Maria: Suomen eduskuntatalo. Kokonaistaideteos, itsenäisyysmonumentti ja kansallisen sovinnon representaatio. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2002.

Heikkilä, Tapio: Kulttuurimaiseman suojelu teoksessa Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö, Museovirasto & Rakennustieto Oy, Hämeenlinna 2001.

Heikkilä-Kauppinen, Marja: Saanko luvan? 200 vuotta pääkaupungin rakennusvalvontaa - satavuotias rakennusvalvontavirasto. Helsingin rakennusvalvontavirasto, Porvoo 2012.

Holma, Jaakko, Laurila, Anu & Lehtinen, Pekka: Yhteys yksinkertaiseen rakentamiseen on katoamassa. Julkaisu museoviraston blogissa 22.3.2016.
<http://blogi.nba.fi/2016/yhteys-yksinkertaiseen-rakentamiseen-katoamassa>.

Hämäläinen, Pirjo: Jugend Suomessa. Otava, Keuruu 2010.

Härö, Mikko: Rakennetun kulttuuriympäristön suojelu teoksessa Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö, Museovirasto & Rakennustieto Oy, Hämeenlinna 2001.

Häyrynen, Maunu: Suomen ICOMOS ja rakennussuojelun tutkimus teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014.

Järvenpää, Eeva: Heimolan talosta jäi eduskunnan puhujanpönttö. Kertomuksia Helsingin kortteleista osa 54, kortteli 38B Kameli. Helsingin Sanomat 11.11.2006.

Kaila, Panu: Sanoja restauroinnin takana teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014.

Kairamo, Maija: Neljännesvuosisata restaurointia teoksessa Kairamo, Maija, Mattinen, Maire & Joutsalmi, Sinikka (toim.): Rakennettu aika. ICOMOSin Suomen osasto 25 vuotta. Tammisaari 1993.

Kairamo, Maija: Rakennussuojelusta ja korjaamisesta teoksessa Putkonen, Lauri (toim.): Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto & Rakennustieto Oy, Tampere 2011.

Kairamo, Maija & Griffiths, Gareth (toim.): Do.co.mo.mo. Architectural Masterpieces of Finnish Modernism/Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa. DOCOMOMO Suomi-Finland & Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki 2002.

Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Korhonen, Aulikki: Rakennussuojelun periaatteista ja käytännöistä 1950–1960 -luvuilla. Arkkitehti Aarno Ruusuvuori ja Muinaistieteellinen toimikunta. Helsinki 2002.

Kotkas, Kallio: Pääkaupunkiseudun parhaaksi. Merkintöjä Suur-Helsingin Osuuspankin perustamisesta ja 30-vuotisesta taipaleesta 1946–1976. Suur-Helsingin Osuuspankki, Helsinki 1976.

Kärki, Pekka: Puukaupunkien suojelu teoksessa Kairamo, Maija, Mattinen, Maire & Joutsalmi, Sinikka (toim.): Rakennettu aika. ICOMOSin Suomen osasto 25 vuotta. Tammisaari 1993.

Lilius, Henrik: Kaupunkiemme rakennussuojelu ja sen kohteet teoksessa Heimala, Aarne (toim.): Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu. WSOY, Porvoo 1964.

Lilius, Henrik: Miksi vaalimme aineellista kulttuuriperintöä? teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014.

Manninen, Antti: Puretut talot. 100 tarinaa Helsingistä. Helsingin Sanomat, Helsinki 2004.

Martelius, Katja: Säästäkää betoni! Helsingin Sanomat 2.11.2016.

Mattinen, Maire: Aika merkitsee teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa -

Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014.

Moorhouse, Jonathan, Carapetian, Michael & Ahtola-Moorhouse Leena: Helsingin jugendarkkitehtuuri 1895–1915. Otava, Helsinki 1987.

Mäkiö, Erkki: Madonsyömät. Rakennettu ympäristö 2/2016.

Nikula, Riitta: Rakennetun ympäristön arvoista teoksessa Rakennusperinnön tulevaisuus. Puheenvuoroja teemavuoden aiheista. Ympäristöministeriö & Rakennustieto Oy, Tampere 2004.

Perelman, Chaïm: Retoriikan valtakunta. Vastapaino, Tampere 1996. Ranskankielinen alkuperäisteos *L’empire rhétorique: Rhétorique et argumentation* on ensimmäistä kertaa julkaistu vuonna 1977.

Puro, Jukka-Pekka: Retoriikan historia. WSOY, Helsinki 2005.

Raimoranta, Kari: Rakennussuojelu ja korjaaminen. Ajattelun muutoksesta 1960–2010 teoksessa Putkonen, Lauri (toim.): Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto & Rakennustieto Oy, Tampere 2011.

Rantanen, Miska: Bongaa paikka. Parvekkeella seisova mies tarjosi lukijoille haastetta. Helsingin Sanomat 27.5.2014

Saarinen, Daniel: Missä Suomi itsenäistyi? Helsingin Sanomat 2.12.2017.

Schulman, Harry: Helsingin kasvu suurkaupungiksi teoksessa Laakkonen, Simo (toim.): Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan. Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki 2001.

Schulman, Sari: Paradokseja - puhetta ja tekoja teoksessa Putkonen, Lauri (toim.): Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto & Rakennustieto Oy, Tampere 2011.

Tuominen, Laura: 1900-luvun rakennusperintö. Luettelointi- ja suojelukysymyksiä. Ympäristöministeriön kaavoitus- ja rakennusosasto, selvitys 8/1992. Ympäristöministeriö, Helsinki 1992.

Tuominen, Laura: Arvot ja arvottaminen teoksessa Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja. Ympäristöministeriö, Museovirasto & Rakennustieto Oy, Hämeenlinna 2001.

Vartiainen, Tuomo: Talo joka hävisi. Yliopisto 8/2000.

Vuojala, Petri: Paradokseja. Ajatuksia arvoista ja arvojen arvotuksesta restauroinnissa teoksessa Kovanen, Kirsti, Ehrström, Margaretha, Häyrynen, Maunu, Vepsä, Marjo & Kivilaakso, Aura (toim.): Rakennussuojelu ajassa - Pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. ICOMOS Suomen osasto ry, Porvoo 2014.

Wickberg, Nils Erik: Hävittää ja uudistaa teoksessa Kairamo, Maija, Mattinen, Maire & Joutsalmi, Sinikka (toim.): Rakennettu aika. ICOMOSin Suomen osasto 25 vuotta. Tammissaari 1993. Sama teksti on julkaistu aiemmin ruotsiksi teoksessa Människan och Arkitekturen (Ekenäs 1982).

Wäre, Ritva: Viime hetken dynamiikkaa 1960-luvulla teoksessa Putkonen, Lauri (toim.): Asiasta toiseen. Kirjoituksia restauroinnista ja rakennussuojelusta. Museovirasto & Rakennustieto Oy, Tampere 2011.